

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Maja Jurca

VOLILNA PARTICIPACIJA V SLOVENIJI

DIPLOMSKO DELO

Ljubljana 2007

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Maja Jurca

Mentor: izredni profesor dr. Marjan Brezovšek

VOLILNA PARTICIPACIJA V SLOVENIJI

DIPLOMSKO DELO

Ljubljana 2007

ZAHVALA

Rada bi se zahvalila izr. prof. dr Marjanu Brezovšku za podporo in strokovne nasvete pri pisanju diplomskega dela. Hvala vsem, ki so mi v času študija stali ob strani in me podpirali v lepih in ne tako lepih trenutkih. Še posebna zahvala gre ožjim družinskim članom, mami Mileni, bratu Samu in fantu Bojanu za moralno in tudi finančno podporo. HVALA.

VOLILNA PARTICIPACIJA V SLOVENIJI

Volilno participacijo državljani uresničujejo preko instrumenta volitev in predstavlja eno izmed oblik politične participacije. Gre za konvencionalno obliko politične participacije. V sodobnih, predstavniških demokracijah volivci na volitvah izvolijo svoje predstavnike, s čimer vplivajo na vzpostavitev in delovanje temeljnih državnih organov. Sodelovanje na volitvah pa je državljanom zagotovljena preko volilne pravice, katera je ena izmed temeljnih političnih pravic posameznika in je zapisana tudi v ustavi. Problem s katerim se v zadnjem času srečujejo predvsem v razvitih zahodnih demokracijah je vedno nižja volilna udeležba državljanov na volitvah. V diplomskem delu obravnavam prav ta problem pri nas in sicer analiziram volilno udeležbo (predsedniške, državnozbornske, lokalne, evropske volitve in referendum) v Sloveniji od plebiscita o neodvisnosti in samostojnosti leta 1990 pa vse do danes. Zanimalo me je predvsem ali je pri nas opazen trend upadanja volilne udeležbe in kateri so tisti dejavniki, ki vplivajo na posameznika, da se odloči udeležiti volitev oziroma ostati doma.

Ključne besede: politična participacija, volilna participacija, volitve, predstavniška demokracija.

ELECTORIAL PARTICIPATION IN SLOVENIA

The citizens realize electoral participation through instrument of election. Electoral participation represents one of the forms of conventional political participation. In modern representative democracy voters on elections elect their representatives and in that way influence on establishment and activity of basic state institutions. Voting right is one of the basic political rights of individual and is also written in constitution, it enables citizens to take part on elections. Lower electoral participation is a problem with which lately meet above all in developed western democracies. With right this problem I deal in my thesis. I analyse percentage of electoral participation in Slovenia (on presidential, parliamentary, local, european elections and referenda) from plebiscite concerning independence in 1990 till today. Above all I was interested in, if there is noticeable trend of decrease of electoral participation in Slovenia and to analyze the factors which influence on voters to take part in elections or to stay at home.

Key words: political participation, electoral participation, elections, representative democracy.

KAZALO VSEBINE

1. UVOD	9
2. METODOLOŠKO HIPOTETIČNI OKVIR	12
2.1 OPREDELITEV PROBLEMA PREDMETA PROUČEVANJA	12
2.2 CILJ DIPLOMSKEGA DELA	12
2.3 HIPOTEZE DIPLOMSKEGA DELA	13
2.4 STRUKTURA DIPLOMSKEGA DELA	14
3. OPREDELITEV TEMELJNIH POJMOV	15
3.1 NEPOSREDNA IN PREDSTAVNIŠKA DEMOKRACIJA	15
3.2 NASTANEK IN RAZVOJ POLITIČNEGA PREDSTAVNIŠTVA	17
3.3 VOLILNA PRAVICA IN POMEN VOLITEV	18
4. POLITIČNA PARTICIPACIJA	23
4.1 POJEM POLITIČNE PARTICIPACIJE	23
4.2 OBLIKE POLITIČNE PARTICIPACIJE	27
4.3 VOLILNA PARTICIPACIJA	30
5. VOLILNA UDELEŽBA V SLOVENIJI	32
5.1 DEMOKRATIČNI PREHOD IN PLEBISCIT O SAMOSTOJNOSTI RS	32
5.2 VOLITVE V DRŽAVNI ZBOR	34
5.3 PREDSEDNIŠKE VOLITVE	36

5.4 LOKALNE VOLITVE	37
5.5 VOLITVE V EVROPSKI PARLAMENT	39
5.6 REFERENDUMI IN LJUDSKA INICIATIVA	42
6. RALOGI / DEJAVNIKI VOLILNE (NE)UDELEŽBE	46
7. ZAKLJUČEK.....	51
8. LITERATURA IN VIRI	55
PRILOGE	62
PRILOGA A	62
PRILOGA B	63
PRILOGA C	64

KAZALO TABEL

TABELA 4.2.1: POLITIČNA PARTICIPACIJA	28
TABELA 5.1.1: UDELEŽBA NA PLEBISCITU, DNE 23. 12. 1990.....	34
TABELA 5.2.1: UDELEŽBA NA DRŽAVNOZBORSKIH VOLITVAH, DNE 6. 12. 1992	34
TABELA 5.2.2: UDELEŽBA NA DRŽAVNOZBORSKIH VOLITVAH, DNE 10. 11. 1996	35
TABELA 5.2.3: UDELEŽBA NA DRŽAVNOZBORSKIH VOLITVAH, DNE 15. 10. 2000	35
TABELA 5.2.4: UDELEŽBA NA DRŽAVNOZBORSKIH VOLITVAH, DNE 3. 10. 2004	35
TABELA 5.3.1: UDELEŽBA NA PREDSEDNIŠKIH VOLITVAH, DNE 6.12.1992.....	36
TABELA 5.3.2: UDELEŽBA NA PREDSEDNIŠKIH VOLITVAH, DNE 23.11.1997...	36
TABELA 5.3.3: UDELEŽBA NA PREDSEDNIŠKIH VOLITVAH, DNE 10.11.2002 – 1. KROG.....	36
TABELA 5.3.4: UDELEŽBA NA PREDSEDNIŠKIH VOLITVAH, DNE 1.12.2002, 2. KROG.....	37
TABELA 5.3.5: UDELEŽBA NA PREDSEDNIŠKIH VOLITVAH, DNE 21.10.2007, 1. KROG.....	37
TABELA 5.3.6: UDELEŽBA NA PREDSEDNIŠKIH VOLITVAH, DNE 11.11.2007, 2. KROG.....	37
TABELA 5.4.1: UDELEŽBA NA DOSEDANJIH LOKALNIH VOLITVAH.....	38
TABELA 5.5.1: UDELEŽBA NA VOLITVAH ZA EP V SLOVENIJI, DNE 13. 6. 2004	41
TABELA 5.5.2: UDELEŽBA NA DOSEDANJIH VOLITVAH V EP	41
TABELA 5.6.1: UDELEŽBA NA ZAKONODAJNEM REFERENDUMU ZA VOLITVE V DRŽAVNI ZBOR, DNE 8. 12. 1996	43
TABELA 5.6.2: UDELEŽBA NA ZAKONODAJNEM REFERENDUMU O FINANCIRANJU IZGRADNJE TET3, DNE 10. 1. 1999.....	43
TABELA 5.6.3: UDELEŽBA NA NAKNADNEM ZAKONODAJNEM REFERENDUMU O ZAKONU O SPREMEMBAH IN DOPOLNITVAH ZAKONA O ZDRAVLJENJU NEPLODNOSTI IN POSTOPKIH OPLODITVE Z BIOMEDICINSKO POMOČJO, DNE 17. 6. 2004.....	43
TABELA 5.6.4: UDELEŽBA NA PREDHODNEM ZAKONODAJNEM REFERENDUMU V ZVEZI S PREDLOGOM ZAKONA O PREOBLIKOVANJU IN PRIVATIZACIJI JAVNEGA PODJETJA SLOVENSKE ŽELEZNICE D.D., DNE 19. 1. 2003	44
TABELA 5.6.5: UDELEŽBA NA PREDHODNEM ZAKONODAJNEM REFERENDUMU V ZVEZI S PREDLOGOM ZAKONA O SPREMEMBAH IN DOPOLNITVAH ZAKONA O VRAČANJU VLAGANJ V JAVNO TELEKOMUNIKACIJSKO OMREŽJE, DNE 19. 1. 2003.....	44
TABELA 5.6.6: UDELEŽBA NA REFERENDUMU O PRISTOPU REPUBLIKE SLOVENIJE K EVROPSKI UNIJI, DNE 23. 3. 2003.....	44
TABELA 5.6.7: UDELEŽBA NA REFERENDUMU O PRISTOPU REPUBLIKE SLOVENIJE K ORGANIZACIJI SEVERNOATLANTSKE POGODBE (NATO), DNE 23. 3. 2003.....	44

TABELA 5.6.8: UDELEŽBA NA ZAKONODAJNEM REFERENDUMU V ZVEZI S PREDLOGOM ZAKONA O SPREMEMBI ZAKONA O TRGOVINI, DNE 21. 9. 2003	44
TABELA 5.6.9: UDELEŽBA NA NAKNADNEM ZAKONODAJNEM REFERENDUMU O T. I. TEHNIČNEM ZAKONU O IZBRISANIH, DNE 4. 4. 2004	45
TABELA 5.6.10: UDELEŽBA NA NAKNADNEM ZAKONODAJNEM REFERENDUMU O ZAKONU O RADIOTELEVIZIJI SLOVENIJA, DNE 25. 9. 2005	45
TABELA 5.6.11: UDELEŽBA NA ZAKONODAJNEM REFERENDUMU O ZAKONU O SPREMEMBAH IN DOPOLNITVAH ZAKONA O LASTNINSKEM PREOBLIKOVANJU ZAVAROVALNIC, DNE 11. 11. 2007	45

1. UVOD

Razvoj demokracije ima dolgo in zapleteno zgodovino. Tudi ko gre za sodobno demokracijo v 21. stoletju, ni mogoče mimo ugotovitve, da so prve zamisli o demokratičnem urejanju javnega življenja nastale v antični Grčiji, ki si je kot svoje ideale postavila svobodo, enakost pred zakonom (seveda le za svobodne državljane), spoštovanje zakonov, neposredno sodelovanje državljanov pri izvrševanju oblasti itn. Kljub očitnim pomanjkljivostim (omejena je bila le na ozek krog prebivalstva) je antična demokracija postala pomemben navdih za vse poznejše iskanje demokratičnega družbenega sistema (Perenič 2005: 33–34).

Sama oblika sodelovanja državljanov pri oblasti se je skozi obdobja spreminjala. Za antično Grčijo je značilna neposredna demokracija. Pri odločanju o ključnih zadevah so sodelovali vsi odrasli moški državljani, kateri so predstavljali 30 % odrasle populacije. Sama izvedba neposredne demokracije je bila možna zaradi dejstva, da so bile Atene mestna državnica z 250.000 do 300.000 prebivalci.

V današnjem času ta model izvajanja oblasti seveda ne pride v poštev – razen v redkih primerih (v obliki referendumov), ko gre za odločanje o pomembnih vprašanjih. Današnje države so bistveno večje po številu prebivalcev. Neposredna participacija državljanov pri vseh vprašanjih, oz. pri oblasti bi privedla v popoln kaos, sklepanje kompromisov bi bilo nemogoče. Zaradi tega dejstva se je oblikovala posredna demokracija, ko državljani z ritualom volitev izvolijo svoje predstavnike (poslance), ki zastopajo njihove interese. Predstavniki ljudstva (poslanci) morajo sprejemati odločitve v dobro državljanov, v nasprotnem primeru jih državljani na naslednjih volitvah »kaznujejo« z neizvolitvijo.

O demokraciji govorimo tedaj, kadar lahko večina prebivalstva bolj ali manj sodeluje pri oblikovanju državne organizacije in vpliva na njeno delovanje in ko so vsaj povprečno varovane temeljne človekove pravice in svoboščine. Zahteva po demokratičnem političnem sistemu izhaja iz trditve, da oblast ne pripada (ne sme

pripadati) posamezniku ali ozki skupini ljudi, temveč vsem ljudem, da so torej ljudje suvereni nosilci oblasti (Perenič 2005: 33).

Politična participacija omogoča posameznikom oz. državljanom da preko instrumenta volitev izberejo svoje predstavnike (nosilce javnih funkcij) in s tem vplivajo na politični proces ter na posreden način sodelujejo pri oblasti. Državljeni imajo na svobodnih in tajnih volitvah možnost izbire med različnimi alternativami, sama izbira volivca pa je odvisna od njegove ideološke usmerjenosti oz. pripadnosti določeni alternativi. Bistvenega pomena pri demokratičnih volitvah je tudi enakovrednost glasov, kar pomeni, da ima glas vsakega državljana – ne glede na spol, sloj, izobrazbo, politično usmerjenost – enako težo.

Posamezniki se na podlagi prostovoljne odločitve odločajo, ali sploh želijo sodelovati pri izbiri svojih predstavnikov in s tem vplivati na sam politični proces. Imajo možnost izbire med različnimi oblikami politične participacije: od udeležbe na volitvah, sodelovanja v političnih strankah (gre za konvencionalni obliki politične participacije) do sodelovanja na političnih shodih, protestih, stavkah (gre za nekonvencionalne oblike politične participacije). Same oblike politične participacije bom podrobneje predstavila v nadaljevanju diplomske naloge.

V bivšem političnem sistemu za časa ko je bila Slovenija še del Socialistične federativne republike Jugoslavije, je bila stopnja politične participacije visoka, kar je bila posledica režiranja političnega režima, ki je organiziral množične shode in demonstracije v podporo oblasti. Tudi udeležba na volitvah je bila zgolj formalnost, saj je bil izid volitev že vnaprej znan in volivci tudi niso imeli možnosti izbire med različnimi alternativami.

Izredno visoka stopnja politične participacije je značilna tudi za obdobje osamosvajanja Slovenije. Predvsem je to značilno za udeležbo na plebiscitu, kjer so volivci skorajda enotno podprli samostojnost in neodvisnost Slovenije. V tem primeru ni šlo zgolj za še ene volitve izmed mnogih, ampak je bila v tem primeru prisotna tudi močna emocionalna komponenta. Slovenci smo imeli končno možnost formalno podati zahtevo po samostojni državi v kateri bi samostojno odločali in organizirali

državno oblast. Narasle so tudi želje državljanov po demokratični ureditvi in spoštovanju človekovih pravic in svoboščin ter izboljšanju socialno – ekonomskega statusa.

Medtem ko je bilo za osamosvojitveno obdobje značilno sodelovanje državljanov bolj v nekonvencionalnih oblikah (protesti, zborovanja,...) politične participacije, pa danes v Sloveniji prevladujejo konvencionalne oblike politične participacije (članstvo v političnih strankah in sodelovanje na volitvah).

Zaskrbljujoče pa je predvsem to, da je možno zaslediti trend upadanja zanimanja ljudi za sodelovanje pri različnih oblikah politične participacije. Udeležba v demokratičnem procesu odločanja postaja očitno eden od pomembnih problemov moderne demokracije in prav tega problema se bom lotila v svoji diplomski nalogi, obravnavala bom razloge nizke volilne udeležbe državljanov na različnih ravneh (lokalna, nacionalna, nadnacionalna).

2. METODOLOŠKO HIPOTETIČNI OKVIR

2.1 OPREDELITEV PROBLEMA PREDMETA PROUČEVANJA

Problem oz. predmet proučevanja v diplomskem delu je volilna participacija v Sloveniji, kar je že razvidno iz samega naslova. Če sam predmet proučevanja opredelim še ožje, me bo zanimalo predvsem, kako se je gibal delež volilne participacije državljanov na različnih ravneh (lokalni, nacionalni, nadnacionalni).

Volilna participacija je ena izmed oblik politične participacije in državljanom omogoča izvolitev oz. postavitev nosilcev javnih funkcij ter seveda tudi njihovo zamenjavo, v kolikor z njihovim delom niso zadovoljni. Državljanji z izvolitvijo svojih zastopnikov na lokalni, nacionalni in nadnacionalni ravni »krojijo« svoj ožji in širši življenjski prostor v katerem živijo. Na posreden način sodelujejo pri organizaciji lokalne, nacionalne ali nadnacionalne oblasti ter političnem odločanju.

V diplomskem delu bom opozorila na vedno nižji delež državljanov ki se odločijo sodelovati na volitvah in skušala ugotoviti, kateri so dejavniki / vzroki tega. Skušala bom podati tudi predloge za zvišanje volilne udeležbe.

2.2 CILJ DIPLOMSKEGA DELA

V diplomskem delu bom zasledovala naslednje cilje:

- opredeliti oz. predstaviti različne oblike politične participacije (konvencionalne in nekonvencionalne oblike);
- skozi analizo volitev na različnih ravneh priti do podatkov o deležu volilne participacije državljanov na različnih ravneh (lokalna, nacionalna, nadnacionalna);

- na podlagi pridobljenih deležev volilne participacije Slovencev podatke med seboj primerjati in ugotoviti ali obstajajo razlike v deležih med posameznimi tipi volitev (volitve v Državni zbor, volitve za predsednika države, lokalne volitve, volitve v Evropski parlament, referendum);
- ugotoviti razloge / dejavnike volilne (ne)udeležbe;
- podati predloge za zvišanje volilne udeležbe.

2.3 HIPOTEZE DIPLOMSKEGA DELA

H1: *Volilna participacija državljanov na vseh ravneh upada.* Obravnavala bom obdobje od prvih demokratičnih volitev pa do danes. Najvišjo volilno udeležbo smo zabeležili ob plebiscitu za samostojnost in neodvisnost Slovenije. V nadaljevanju se je delež volilne udeležbe samo še nižal in sicer na vseh ravneh.

H2: *Primerjalno gledano je volilna participacija na državnozborskih in predsedniških volitvah nekoliko višja kot pri lokalnih volitvah, volitvah v Evropski parlament in referendumih.*

Proučila bom podatke volilnih udeležb od leta 1990 pa do danes in na ta način preverila ali hipoteza drži.

H3: *Razloge volilne (ne)udeležbe lahko iščemo v osebno – kulturnih značilnostih posameznika kot tudi širše v družbeno – ekonomskem stanju v državi.*

V diplomski nalogi bom opredelila tudi dejavnike volilne (ne)udeležbe in proučila do sedaj narejene raziskave na tem področju. Na podlagi tega bom prišla do zaključka kateri dejavniki volilne (ne)udeležbe so v ospredju.

H4: *Nizka volilna udeležba državljanov pri volitvah v Evropski parlament je posledica nizke stopnje pripadnosti državljanov Evropski uniji in neinformiranosti državljanov o samih volitvah.*

To hipotezo bom skušala potrditi z rezultati do sedaj opravljenih raziskav na to temo.

2.4 STRUKTURA DIPLOMSKEGA DELA

Diplomsko delo je sestavljeno iz sedmih vsebinskih poglavij. V prvem delu bom predstavila osnovne pojme, ki zadevajo področje politične participacije. Prvo poglavje je namenjeno uvodu v obravnavano problematiko. V drugi točki bom predstavila metodološki del naloge (predstavila bom cilje diplomske naloge in podala hipoteze). V nadaljevanju bom predstavila osnovne teoretske pojme kot so: neposredna in predstavniška demokracija, razvoj političnega predstavništva in vlogo ter pomen volitev. V četrti točki bom opredelila politično participacijo in njene oblike (konvencionalne in nekonvencionalne oblike politične participacije), ter volilno participacijo.

V analitičnem delu diplomske naloge bom predstavila vse volilne rezultate s stališča volilne participacije. Proučila bom deleže volilne participacije na vseh dosedanjih volitvah od plebiscita dalje (državnozborske, predsedniške, lokalne, evropske volitve in referendum). Pod šesto točko bom predstavila dejavnike volilne (ne)udeležbe in predstavila rezultate nekaterih pri nas narejenih raziskav na to temo.

V samem zaključku diplomskega dela pa bom potrdila ali ovrgla postavljene hipoteze, podala temeljne dejavnike volilne (ne)udeležbe pri nas in predlagala ukrepe za dvig volilne udeležbe.

3. OPREDELITEV TEMELJNIH POJMOV

3.1 NEPOSREDNA IN PREDSTAVNIŠKA DEMOKRACIJA

Najprej je smiselno opredeliti pojem demokracije oziroma demokratičnega političnega sistema. Dahl (Dahl v Rus in Toš 2005: 297; Dahl v Tomšič 2002: 21) v svoji definiciji jasno opredeljuje osem proceduralnih in institucionalnih minimumov demokracije:

1. pasivno in aktivno volilno pravico;
2. pravico političnih voditeljev in strank, da tekmujejo za podporo in glasove volivcev;
3. svobodne in poštene volitve;
4. svoboda združevanja;
5. svoboda govora;
6. pluralizem virov informiranja;
7. stabilnost ustanov, ki zagotavljajo, da je javna politika odvisna od izidov glasovanja in drugih oblik izražanja političnih preferenc;
8. aktivno volilno telo, ki politično participira.

Na liberalnih konceptih utemeljena sodobna demokracija je torej sistem vladanja, ki je odprt od spodaj (Scheuch v Rus in Toš 2005: 297), ki temelji na spoštovanju pravic človeka in državljanov, na splošni volilni pravici, na izmenjavi elit na oblasti, na sposobnosti oblikovanja razvojnih konsenzov, na deljeni oblasti, nadzoru oblasti in seveda reprezentativnem parlamentu (Beyme v Rus in Toš 2005: 298).

Sodobne demokracije temeljijo na načelu ljudske suverenosti, po katerem je nosilec suverene oblasti v posamezni družbeno urejeni skupnosti lahko samo ljudstvo. Z načelom ljudske suverenosti se izraža zamisel o tem, da vsa oblast v državi izhaja iz ljudstva in pripada ljudstvu, nosilci oblasti pa delujejo kot predstavniki ljudstva. Iz načela ljudske suverenosti izhaja načelo demokratične države. Demokratična je tista državna ureditev, v kateri vsa oblast izhaja iz

ljudstva in se izvaja v njegovem interesu. V demokraciji torej lahko vladajo le tisti, ki jih je izvolilo ljudstvo, kateremu so tudi odgovorni (Grad 2004: 17).

Načelo ljudske suverenosti je bilo prvič proglašeno v **Deklaraciji o pravicah človeka in državljana (*La déclaration des droits l homme et du citoyen*)**, ki jo je sprejela francoska narodna skupščina 26. 8. 1789. V 3. členu je določila: »Vsa suverenost izvira iz ljudstva. Nobeno telo, noben posameznik ne more izvrševati oblasti, ki ne izhaja neposredno iz ljudstva.« To načelo so kasneje sprejele številne države in danes je eno temeljnih načel v veliki večini sodobnih ustav (Grad in »drugi« 1999: 25).

V ustavnopravni teoriji in v določbah vseh demokratičnih ustav razlikujemo dva temeljna načina izvrševanja ljudske suverenosti: posredno in neposredno. Ljudstvo lahko uresničuje oblast tako, da samo neposredno izvršuje vse ali nekatere njene funkcije ali da voli svoje predstavnike, prek katerih bo posredno izvrševalo oblast. V tem primeru izvršujejo predstavniki ljudstva oblast v imenu ljudstva. V prvem primeru govorimo o sistemu **neposredne demokracije** (v celoti oziroma o uporabi njenih posameznih oblik – referendum, plebiscit, ljudska iniciativa, peticija in občni zbor na lokalni ravni), v drugem primeru pa o **posredni demokraciji ali predstavniškem sistemu** (predstavniški vladavini). S koncepcijo deljene suverenosti bi bila v skladu samo uporaba neposredne demokracije, medtem ko je s koncepcijo nedeljene ljudske suverenosti skladna neposredna in posredna demokracija (Grad in »drugi« 1999: 24).

Neposredna demokracija je v praksi dokaj redka, v veliki meri jo prakticirajo le nekatere države, zlasti Švica. Pogosto neposredno odločanje je namreč povezano z velikimi organizacijskimi težavami in stroški. Na drugi strani je večina zadev, o katerih se odloča v državi, tudi preveč zapletenih, da bi lahko o njih odločali volivci sami.

Zaradi tega prevladuje v svetu posredna demokracija, torej demokracija, pri kateri sprejemajo temeljne odločitve osebe, ki jih ljudstvo izvoli v ta namen. To so predstavniki ljudstva, ki tvorijo predstavniško telo. Predstavniško telo torej sprejema odločitve v imenu ljudstva, ki ga njegove odločitve vežejo. Razmerje med ljudstvom in njegovimi izvoljenimi predstavniki pa imenujemo politično

predstavništvo. To temelji na mandatu pooblastilu), ki ga ljudstvo z izvolitvijo podeli svojim predstavnikom v predstavniškem telesu (Grad 2004: 17).

Neposredna demokracija, ki je participativna, priznava pravico odločanja samo tistim, ki izkažejo zanimanje o neki javni zadevi, predstavniška demokracija pa zagovarja formalno enakost, kjer velja: en človek – en glas (glej v Della Porta 2003: 64).

3.2 NASTANEK IN RAZVOJ POLITIČNEGA PREDSTAVNIŠTVA

Najstarejši obliki predstavništva kot ustanovi svobodnih državljanov sta bila svet v atenski in senat v rimski državi. Pojem in praksa političnega predstavništva sta se razvila v srednjem veku, vzporedno s širjenjem politične subjektivitete na vse širši krog svobodnih državljanov in z nastankom posebnih ustanov političnega predstavništva (stanovskih skupščin). Stanovske skupščine, ki so jih najprej sestavljali pripadniki plemstva in duhovščine, pozneje pa tudi predstavniki nastajajoče buržoazije, so nadzorovale in omejevale monarhovo oblast (Grad in »drugi« 1999: 27).

Politično predstavništvo v sodobnem pojmovanju se je uveljavilo v boju revolucionarne buržoazije zoper fevdalne privilegije in srednjeveške partikularizme. Pri oblikovanju stanovskih skupščin in drugih srednjeveških predstavniških teles v sodobne predstavniške institucije sta pomembni zlasti Velika Britanija in Francija. V Veliki Britaniji je izšel parlament iz dolgotrajne evolucije svetovalstva angleških kraljev in grofijskih skupščin. Ideja in praksa parlamentarnega predstavništva je dobila posebno veljavo v času 17. stoletja. V polovici tega stoletja (1665. leta) je Oliver Cromwell prvič uradno uvedel v politično uporabo termin »reprezentacija«. V Franciji je buržoazija z revolucijo leta 1789 direktno preobrazila stanovsko v narodno skupščino. Prav politično predstavništvo z enako in splošno volilno pravico, kakršno se je uveljavilo v Franciji, je imelo velik vpliv na razvoj te ustanove. Na spremembe

predstavniških organov sta vplivala tudi kasnejši nastanek političnih strank in njihov vstop v politično življenje (Grad in »drugi« 1999: 27).

Klasična teorija o splošnem političnem predstavništvu, ki se je uveljavila z zmago francoske revolucije, temelji na formalno pravni enakosti državljanov in na načelno enotni in nedeljivi suverenosti ljudstva. Francoski pravni teoretik Charles L. Montesquieu je v svojem delu O duhu zakona (De L Esprit des lois, 1748) izrecno in nedvoumno razložil nujnost uporabe predstavniške vladavine. Sistem predstavniške vladavine je izpeljal iz svojega liberalno – demokratičnega razumevanja politične svobode in sistema delitve oblasti. Zoper uporabo neposredne demokracije in za predstavniško vladavino je navedel dvoje argumentov:

1. uporaba neposredne demokracije je dejansko nemogoča v velikih državah;
2. narod ni sposoben sprejemati zakonov, temveč lahko le voli svoje predstavnike.

Sistem političnega predstavništva se ustavnopravno izraža v predstavniškem poslanskem mandatu (Grad in »drugi« 1999: 28).

3.3 VOLILNA PRAVICA IN POMEN VOLITEV

V volilnih sistemih sodobnih demokracij so se razvila nekatera načela, ki so nujen pogoj za demokratično vsebino volitev. Ta načela so ***splošna in enaka volilna pravica, neposredna volilna pravica, svobodna volilna pravica in tajnost glasovanja***. Ta načela dajejo vsebino in pravno veljavo volilni pravici, ki je ena najpomembnejših z ustavo zagotovljenih političnih pravic. Od uresničevanja teh načel sta odvisni stopnja demokratičnosti volitev in sestava predstavniškega telesa, ki predstavlja ljudstvo kot celoto. Ta načela so tako pomembna, da so praviloma določena že v ustavi, razčlenjena pa z volilno zakonodajo in drugimi predpisi (glej v Grad 2004: 37).

Splošna volilna pravica je pravica vsakega državljana, da voli ne glede na razredno, narodnostno, rasno, ekonomsko ali drugo pripadnost. Izključeni oziroma začasno omejeni pri izvrševanju te pravice so le tisti, ki zaradi duševne bolezni ali mladosti ne morejo glasovati (mlajši od 18 let).

Volilna pravica obsega pravico voliti (aktivna volilna pravica) in pravica biti izvoljen (pasivna volilna pravica). Splošna volilna pravica se nanaša tako na aktivno kot na pasivno pravico, kar pomeni, da ima vsak državljan pravico voliti in biti izvoljen. V praksi pa pogosto prihaja do odstopanja od načela splošne volilne pravice. Največkrat so razlike med aktivno in pasivno volilno pravico v starostnem cenzusu. Tako se pasivna volilna pravica večkrat pridobi šele v višji starosti kot aktivna. Pomembno je poudariti še to, da ima pri volitvah državnih organov volilno pravico samo državljan, ne pa tujec – ne glede na to ali in kako dolgo živi v državi. Na ravni Evropske unije pa je bilo z Maastrichtsko pogodbo uvedeno t. i. evropsko državljanstvo na podlagi katerega so državljani vseh držav članic EU pridobili volilno pravico pri volitvah v Evropski parlament in pri lokalnih volitvah v katerikoli državi članici (glej v Grad 2004: 38, 39).

Enaka volilna pravica se nanaša na aktivno volilno pravico in pomeni, da ima glas vsakega volivca enako vrednost, da ima pri volitvah v isto predstavniško telo vsak volivec samo en glas in da njegov glas nima nobene prednosti pred glasovi drugih volivcev. Tipičen primer izigravanja tega načela je uporaba t.i. volilne geometrije, kar pomeni namerno oblikovanje velikosti in oblike volilnih enot tako, da volilni rezultati ne ustrezajo številu, dejanski volji in razporejenju volivcev.

Poseben način (ne sicer formalne) kršitve enake volilne pravice pa predstavlja uporaba večinskega volilnega sistema, saj vplivajo na izvolitev samo glasovi, ki so bili oddani za zmagovitega kandidata, glasovi ostalih volivcev pa niso upoštevani (Grad 2004: 42, 43).

Volitve so lahko **posredne ali pa neposredne** (bolj demokratične). Lahko pa sta oba načina volitev kombinirana. Glede na to ločimo neposredno in posredno volilno pravico. Volitve so neposredne, če volivci sami (brez posrednika) glasujejo za člane predstavniškega telesa, posredne pa, če volivci izberejo samo delegate, ki potem izvolijo člane predstavniškega telesa (Grad 2004: 42).

O **svobodni volilni pravici** govorimo, če lahko volivci na volitvah resnično svobodno izbirajo med kandidati. Svoboda volitev obsega tudi pravico vsakega volivca, da uveljavi volilno pravico ali pa ne. To načelo pa je tesno povezano z načelom **tajnosti glasovanja**. Tajnost glasovanja je eden temeljnih pogojev za uresničevanje svobode

volitev, zato je skoraj nepogrešljiv element politične demokracije. Volivcu omogoča svobodno izbiro, saj tako nihče ne more nanj izvajati pritiska, za koga naj glasuje, niti ga ne more klicati na odgovornost (Grad 2004: 44, 45).

Na začetku razvoja sodobne demokracije je bila volilna pravica omejena na razmeroma zelo ozek krog ljudi, ki so izpolnjevali posebne pogoje (volilne cenzuse). Sprva je prevladoval premoženjski cenzus. Ta cenzus so utemeljevali s pomembnejšim družbenim položajem tistih ljudi, ki posedujejo premoženje. Poleg tega naj bi imeli ti ljudje tudi bolj jasno predstavo o ciljih, ki jih je treba uresničiti v družbi.

Pogosto je bila volilna pravica omejena tudi s cenzusi izobrazbe, katerih namen je bil zopet izločiti od volitev nepremožne. Še sedaj ponekod velja cenzus pismenosti, ki ga opravičujejo s tem, da volitve potekajo praviloma na podlagi napisanih gradiv. V nekaterih deželah je še do nedavnega veljal rasni cenzus, ki je izključeval volilno pravico vseh pripadnikov določene rase (Grad 2004: 40).

Uvajanje splošne volilne pravice je potekalo različno. Ponekod so le počasi zniževali in odpravljali volilne cenzuse, drugje pa je do tega prihajalo na hitro. Počasi in z majhnimi koraki se je širila volilna pravica npr. v Angliji, od prve polovice 19. stoletja pa vse do leta 1928, ko so ženske končno dobile enako volilno pravico kot moški. Za Francijo je bil značilen hiter preskok k splošni volilni pravici, saj so bili prvi koraki storjeni že leta 1792. Kasneje je bila volilna pravica zopet omejena z različnimi volilnimi cenzusi, dokler ni leta 1848 uvedena splošna volilna pravica za moške. Za ženske so jo priznali šele po drugi svetovni vojni (Grad 2004: 40, 41).

Splošna volilna pravica je bila v širšem obsegu uvedena šele po prvi svetovni vojni, čeprav je najprej veljala samo za moške. Ta cenzus so opravičevali predvsem z drugačno družbeno vlogo žensk ter njihovo različnostjo od moških. Ženska volilna pravica je bila splošno uvedena šele v drugi polovici 20. stol., čeprav ponekod (zlasti v mnogih muslimanskih deželah) ženske še sedaj nimajo volilne pravice. Čeprav je bila v Evropi po drugi svetovni vojni uvedena skoraj v vseh državah, jo je npr. Švica (ki je splošno volilno pravico za moške uvedla že leta 1848), uvedla šele leta 1971. Ponekod v Evropi pa je bila volilna pravica žensk uvedena že zelo zgodaj, v nekaterih skandinavskih državah že v začetku 20. stoletja (npr. na Finskem leta 1906) (Grad 2004: 40).

Načelo splošne in enake volilne pravice je bilo na Slovenskem prvič dosledno uvedeno s sprejetjem slovenske ustave in z zakonom o volitvah poslancev v državni zbor. Volilna pravica je po ustavi splošna in enaka in jo ima vsak državljan, ki je dopolnil 18 let starosti. Volilna pravica torej ni omejena z nikakršnim cenzusom, pač pa je glede na samostojni državni status Republike Slovenije omejena na slovenske državljane.

Po ustavi sta aktivna in pasivna volilna pravica popolnoma izenačeni, ker veljata omenjena pogoja za pridobitev volilne pravice tako glede pravice voliti kot tudi glede pravice biti voljen.

Podrobneje je volilna pravica urejena z zakonom o volitvah v državni zbor, kjer v 1. členu povzema ustavno načelo, po katerem se poslanci državnega zbora volijo na podlagi splošne in enake volilne pravice na svobodnih in neposrednih volitvah s tajnim glasovanjem. Ponovljena je tudi ustavna določba, da pridobi državljan volilno pravico z 18 letom (ta pogoj mora biti izpolnjen na dan glasovanja). Zakon dodaja ustavnim pogojem za pridobitev volilne pravice še pogoj, da volivcu ni bila odvzeta poslovna sposobnost (ki mora biti tudi izpolnjen na dan glasovanja).

V 8. členu zakona o volitvah v državni zbor je opredeljena tudi volilna pravica pripadnikov italijanske in madžarske narodne skupnosti. Pravico voliti in biti voljen za poslanca italijanske oziroma madžarske narodne skupnosti imajo pripadniki teh narodnih skupnosti, ki imajo volilno pravico. Čeprav tega zakon posebej ne določa, je vendarle jasno, da tudi glede posebne volilne pravice pripadnikov narodnih skupnosti veljajo iste zahteve kot glede splošne volilne pravice (Grad in »drugi« 1999: 282, 283).

Volitve so neodtujljiv del predstavniške demokracije, preko njih se izraža volja volivcev. Z ritualom volitev volivci dodelijo pooblastilo izvoljenim predstavnikom, kateri naj v njihovem imenu uresničujejo funkcijo oblasti. S pravnega vidika dajejo volitve članom predstavniškega telesa legitimnost pri izvajanju oblasti nad državljani. S političnega vidika pa so volitve aktivno sodelovanje ljudstva pri oblasti, pravzaprav edina priložnost, ko ima ljudstvo oblast v predstavniškem sistemu. Volitve so temeljna in edina vez med predstavniškim telesom in volivci oziroma edini instrument, s katerim državljani vplivajo na državno politiko oziroma na politične odločitve (razen referendumov in drugih oblik neposredne demokracije – če se uporabljajo). V političnem življenju sodobne demokracije so volitve edini (legitimni)

način, s katerim je mogoče priti na oblast, pri čemer igrajo daleč najpomembnejšo vlogo politične stranke.

Nekateri teoretiki dokazujejo, da so volitve bistveni element politične ureditve in da je od njih odvisna kakovost oziroma demokratičnost politične ureditve. Po liberalnem pojmovanju demokracije ni brez volitev, na katerih tekmujejo različne politične sile. Samo oblast, pridobljena na takšnih volitvah, se šteje za legitimno in demokratično. V skladu z radikalnim pojmovanjem demokracije pa so volitve zgolj slab nadomestek prave demokracije, se pravi neposredne demokracije. Vendar stvarnost zanika možnost udejanjanja takšne demokracije, zato so volitve še vedno edino preizkušeno in delujoče sredstvo za zagotavljanje demokratičnega oblikovanja oblastnih organov (Grad 2004: 22, 23).

Kompetitivne volitve imajo v relativno homogenih družbah brez močnih linij cepitve, s parlamentarnim sistemom in majhnim številom strank naslednje konkretne funkcije:

- dajejo legitimnost tako političnemu sistemu kot konkretni oblasti (volitve so potrebni pogoj);
- prenašajo zaupanje in odgovornost na osebe in stranke;
- odražajo stališča in interese volilnega telesa;
- povezujejo politične institucije z volilnim telesom;
- mobilizirajo državljane in razvijajo njihovo politično zavest;
- omogočajo reševanje političnih sporov z mirnimi sredstvi;
- rekrutirajo politično elito;
- omogočajo integriranje družbe in oblikovanje akcijske sposobnosti na temelju skupne volje;
- spodbujajo konkurenco med političnimi programi;
- omogočajo odločanje o vodstvu vlade v obliki parlamentarne večine;
- vzpostavljajo opozicijo, ki je sposobna nadzora nad vlado;
- omogočajo mirne in pričakovane spremembe oblasti

(INTERNET 1).

4. POLITIČNA PARTICIPACIJA

4.1 POJEM POLITIČNE PARTICIPACIJE

Politična participacija je močno povezana z demokracijo in predstavlja njen pomemben del. Antična demokracija je ohranjala prvino neposrednega poseganja v javne zadeve, medtem ko v današnjem času - času »sodobne demokracije« - govorimo o predstavniški demokraciji. Odločitve sprejemajo posredniki, kateri so bili izvoljeni od ljudstva in od njih dobilo pooblastilo za vladanje (glej v Della Porta 2003: 63, 64).

V literaturi so predstavljene mnoge definicije politične participacije, predstavila bom zgolj nekatere, pogostejše uporabljene oz. citirane.

Verba in Nie pravita da se »politična participacija nanaša na tiste aktivnosti državljanov, ki so usmerjene v vplivanje na selekcijo vladnega osebja in / ali akcij, ki se jih loteva vlada« (Verba in Nie v Adam 1991: 104).

Ta definicija izloča iz participacije različne pasivne oblike, kot sta spremljanje političnih dogodkov ali diskutiranje z drugimi o teh dogodkih. Gre za oblike ki ne vplivajo neposredno na vlado in njene postopke.

Ta svoj modela sta Verba in Nie kasneje razširila in uvedla naslednje modalitete (kanale) politične participacije:

1. sodelovanje pri volitvah;
2. sodelovanje pri volilni kampanji;
3. komunalne aktivnosti;
4. posebne kontakte (particularized contacts).

Iz prvotne definicije izhajata prvi dve modaliteti, tretja in četrta modaliteta pa lahko rečemo, da sta nadgradnji prvotne definicije (Adam 1991: 104).

Rush politično participacijo opredeljuje kot »vključenost posameznika v politični sistem na različnih ravneh dejavnosti, segajočih od popolnega nezanimanja do zasedanja politične funkcije« (Rush v Della Porta 2003: 64).

Gre za zelo široko pojmovanje, zajema zelo različna ravnanja: od volitev in aktivnega delovanja v neki politični stranki, od razpravljanja o politiki do ustvarjanja organiziranega pritiska. Participacija zajema tudi prostovoljno izpostavljanje političnim sporočilom (branje časnikov, gledanje televizijskih poročil itd.). V takem primeru je govor zgolj o navzočnosti, ki se razlikuje od delovanja, do katerega pride, ko se posameznik loti političnih akcij (glej v Della Porta 2003: 64).

Brezovšek meni, da gre pri splošni opredelitvi participacije za dejavnosti (aktivnosti), kjer je posameznik udeležen (sodeluje) z drugimi v nekaterih družbenih procesih, igrah, športu ali skupnih prizadevanjih (Brezovšek 1995: 202).

Politična participacija pa je participacija v procesu vladanja. Priložnost za politično participacijo je v bistvu priložnost za večino zasebnikov (v primerjavi z javnimi uradniki in izvoljenimi politiki), da so udeleženi v procesu, s katerim se izbirajo politični voditelji ter oblikujejo in uresničujejo vladne politike (Brezovšek 1995: 202).

Adam izhaja iz teze, da je politična participacija odvisna spremenljivka političnega sistema. Od karakteristik političnega sistema je odvisna struktura, zlasti pa funkcija (in s tem tudi motivacija) politične participacije.

Politična participacija v zahodnih liberalno – demokratičnih sistemih temelji na **dejanski participaciji** (volitve), medtem ko v nedemokratičnih sistemih lahko govorim, o **režirani navidezni participaciji** (protestni shodi, ki jih organizira oblast, družbeno – politične in podobne organizacije z obveznim članstvom, množični shodi, namenjene ritualnemu izrekanju podpore oblasti in podobno) (Adam 1991: 102 – 103).

Te meje pa so preprosto določljive le dokler razpravljamo na ravni idealnih tipov. Tudi volitve v družbi, ki bi jih na podlagi vseh formalnih meril šteli za demokratično, so lahko namreč z vidika volivca bolj ritual in dejanje inercije kot pa oblika poseganja v politično odločanje. Po drugi strani pa je lahko tudi režirana navidezna participacija, npr. v obliki jugoslovanskega »socialističnega samoupravljanja«, vseeno vzpostavila nekakšno politično komunikacijo, ki je od vladajočih »zahtevala določene kompromise in določeno responzivnost v odnosu

do zahtev različnih družbenih skupin« (Adam 1991: 109) (Makarovič v Toš in Bernik 2002: 66).

Posamezne težave se pojavljajo tudi pri opredeljevanju politične participacije z vidika njenih posebnih funkcij. Med funkcijami, ki jih ima za posamezno osebo, lahko na primer omenimo uresničevanje njenih interesov (ki se danes pogosto zdi najočitnejša manifestna funkcija) kot tudi psihološke koristi npr. v smislu »izpolnjene državljanske dolžnosti« in »občutka pomembnosti« (Brezovšek 1995: 199, 200) oziroma »vrednotno – normativnih in ekspresivnih oz. psiholoških gratifikacij« (Adam 1991: 107). Med funkcijami za družbeni sistem pa bi lahko omenili »funkcijo selekcije in kontrole politične elite ter funkcijo aktiviranja in mobiliziranja človeških potencialov« (Connolly v Adam 1991: 103), pa tudi zagotavljanje legitimnosti in stabilnosti (Makarovič v Toš in Bernik 2002: 66).

To dvojnost v konceptu politične participacije je najizrecnejše orisal L.A. Schaff (1975) v svoji obravnavi njene zgodovinske in filozofske geneze. Po Schaffu lahko tako na eno stran postavimo vidik participacije, ki izvira iz starogrške prakse in Aristotelove filozofije ter temelji na vzajemnosti, medsebojnem komuniciranju članov družbe, odgovornosti za skupnost in težnji po samouresničevanju posameznika, na drugo stran pa vidik, ki temelji na kompetitivnosti, prizadevanju za vpliv in moč, zaščito pravic ter maksimizacijo interesov (Schaff 1975: 81 in dalje). Participacija tako po eni strani vključuje integracijo in solidarnost, posameznikov občutek vezanosti in odgovornosti za skupnost, na drugi strani pa kompetitivnost in prizadevanje za zaščito (lastnih) pravic in interesov (Makarovič v Toš in Bernik 2002: 67).

Za funkcioniranje modernega političnega in širšega družbenega sistema sta vsekakor pomembna oba vidika participacije. »Skupnostni« krepí integracijo družbenega sistema, predvsem iz njega pa izhajajo tudi že omenjene vrednotno – normativne in psihološke nagrade za participirajočega akterja.

»Družbenostni« vidik participacije – predvsem z izražanjem in posredovanjem različnih interesov – krepí razvidnost oziroma če uporabimo jezik novejšje systemske teorije, olajšuje političnemu sistemu opazovanje preostale družbe. Ker so interesi med seboj neizbežno tudi neskladni ali celo protislovni, se seveda

pojavlja element tekmovanja (glej v Brezovšek 1995: 199), pri čemer »družbenostna« participacija na svoj način – seveda predvsem z vnaprej opredeljenimi postopki – bistveno prispeva k »civiliziranju« neizbežnih konfliktov v modernih kompleksnih družbah (Makarovič v Toš in Bernik 2002: 67 – 68).

Če razumemo politično participacijo kot obliko komuniciranja, v kateri običajno državljani s svojimi dejanji posredujejo določenim instancam določena sporočila, je treba opozoriti tudi na nujno dvosmernost tega procesa: tudi državljani morajo biti namreč deležni sporočil, s pomočjo katerih si ustvarijo podobo razmer, po kateri presojujejo, ali, na katerem področju in v kateri smeri participirati, se seznanijo z učinki svoje participacije in na tej podlagi ponovno presojujejo o svojih nadaljnjih dejanjih. Participacija je tako neizbežno povezana z obveščenostjo ne glede na to, ali ta poteka prek množičnih medijev, izobraževalnega sistema, neformalnih skupin ali kako drugače (Makarovič v Toš in Bernik 2002: 69).

Z vprašanjem politične participacije se ukvarjajo tudi mnoge raziskave. Prve sistematične raziskave na to temo so bile opravljene na začetku šestdesetih let, katere so pokazale omejeno zanimanje za politiko in še nižjo stopnjo participacije. V sloviti raziskavi je **Lester Milbrath** (1965) ugotovil in razdelil državljane v tri skupine:

1. »**gladiatorji**« (v to skupino sodi okoli 7 % državljanov in so v politiki pogosto dejavni);
2. »**gledalci**« (v to skupino sodi okoli 60 % državljanov in katerih zavzetost dosega le najnižjo raven);
3. »**otopeli**« (v to skupino sodi okoli 30 % odstotkov državljanov in jih politika sploh ne zanima) (glej v Della Porta 2003: 66).

V raziskavi opravljeni leta 1972 sta **Verna in Nie** upoštevala tudi ozemeljsko razsežnost participacije in prišla do podobnih rezultatov. Odkrila sta da je 22 % državljanov popolnoma »**nedejavnih**«; nadaljnjih 20 % naj bi predstavljali »**lokalci**«, ki jih zanimajo samo krajevne zadeve, 4 % sodijo med »**domačijske**«, ki se zanimajo le za tisto, kar jih neposredno zadeva; 15 % naj bi jih sodilo med »**tekmujoče**«, ki se vključujejo v specifične kampanje; le 18 % pa naj bi jih sodilo

med »**globalne aktiviste**«, ki se vključujejo v celotno pahljačo političnih zahtev (Della Porta 2003: 66).

4.2 OBLIKE POLITIČNE PARTICIPACIJE

Kot sem že omenila v poglavju 3.1. politično participacijo lahko razumemo kot obliko komuniciranja med državljani in oblastnimi organi. Ta komunikacija mora biti dvosmerna. Participacija je tako neizbežno povezana z obveščenostjo ne glede na to, ali ta poteka prek množičnih medijev, izobraževalnega sistema, neformalnih skupin ali kako drugače (glej v Makarovič v Toš in Bernik 2002: 69).

Same oblike participacije bi lahko glede na to razdelili v dve kategoriji:

Neposredno sprejemanje (državnih, regionalnih in lokalno upravnih) zavezujočih odločitev in **posredno vplivanje** nanje. V prvem primeru državljan uporablja, če sledimo Parsonsovim opredelitvam teh konceptov, predvsem medij moči, v drugem predvsem medij vpliva. Značilen primer prve oblike je udeležba na volitvah ali referendumu. Ker pa je takšna dejanska moč, podeljena državljanom, razen tisti manjšini, ki participira tako, da prevzame javne funkcije, praviloma zelo skromna, omejena in jo je možno izvajati le razmeroma redko, je za delujoče demokracije običajno, da je precejšnja pozornost namenjena tudi oblikam participacije, ki pomenijo vplivanje na sprejemanja političnih odločitev.

Takšne oblike, pri katerih državljan uporablja medij vpliva, bi okvirno lahko razdelili v dve kategoriji. Na eni strani gre za posamezna krajša delovanja bolj ali manj ad hoc narave, ki bi jih lahko opisali kot **interakcije**. Družbena razmerja, ki se tako vzpostavljajo so razmeroma kratkotrajna, a pogosto intenzivna in usmerjena k relativno konkretnemu cilju. Po drugi strani pa je možno tudi vzpostavljanje trdnejših, a zato običajno manj intenzivnih in k bolj splošnim ciljem usmerjenih razmerij, ki bi jih preprosto opisali kot **članstvo v organizacijah** – od »klasičnih« političnih strank do raznovrstnih družbenih gibanj

(Makarovič v Toš in Bernik 2002: 69, 70).

Razlikujemo pa tudi med konvencionalnimi in nekonvencionalnimi oblikami politične participacije – glej tabelo 4.2.1.

TABELA 4.2.1: *Politična participacija*

POLITIČNA PARTICIPACIJA		KONVENCIONALNA	NEKONVENCIONALNA
Sprejemanje zavezujočih odločitev (moč)	<i>Interakcije</i>	Volitve, referendum, opravljanje javne funkcije	Vstaja, terorizem, revolucija,
Vplivanje na odločitve		Stiki s politiki, prepričevanje drugih,...	Demonstracije, protestne akcije, stavke,...
	<i>Organizacije</i>	Članstvo v političnih strankah, gibanjih, interesnih skupinah	Članstvo v »protestnih« organizacijah

Vir: Makarovič v Toš in Bernik 2002: 71.

V zvezi s to delitvijo je potrebno opozoriti še na naslednje:

1. Tudi najstarejše demokracije ne zagotavljajo reševanja vseh vprašanj prek uveljavljenih institucij za politično participacijo.
2. Navzočnost raznih oblik javnih protestov ni nujno znak deficita možnosti za participacijo, temveč na svoj način pomeni določeno vrsto participacije, ki se lahko morda glede na svoje motive celo še bolj približuje avtentični skrbi za javne zadeve in konceptu *vita activa* Hannah Arendt kot pa rutinska udeležba na volitvah.
3. Nekonvencionalna ni nujno tista politična participacija, ki odstopa od formalnih norm, saj so mnoge njene oblike od npr. političnih strank do množičnih protestov pod določenimi pogoji normativno dopustne in regulirane. Od formalnih norm pa seveda vedno izrecno odstopajo tiste aktivnosti nekonvencionalne participacije, ki vključujejo uporabo moči / (pri)sile, saj je to

normativno dopustno le znotraj za to predvidenih »konvencionalnih« državnih institucij.

4. Čeprav so mnoge njene oblike v demokratičnih sistemih tolerirane in legalno regulirane, pa nekonvencionalna politična participacija po družbenih normah ne velja za »ustaljeno« obliko doseganja političnih ciljev, temveč ohranja določeno podobo izrednosti in izjemnosti (Makarovič v Toš in Bernik 2002: 70, 71).

V sedemdesetih letih sta **Samuel Barns** in **Max Kaase** v več zahodnih demokratičnih državah opravila ugledno raziskavo v kateri sta ugotovila, da so vse večje skupine državljanov, ko se soočijo z zakoni in odločitvami, ki jih imajo za krivične, pripravljene poseči po takšnih oblikah ukrepanja, za katere je značilna nekonvencionalnost.

Pokazalo se je tudi, da je konvencionalna participacija dejansko pogosto v medsebojni odvisnosti z nekonvencionalno. Ljudje, ki se zanimajo za politiko in ki so za to področje usposobljeni, težijo k temu, da bi sočasno posegali po vseh dostopnih orodjih za uveljavljanje pritiska na oblasti (glej v Della Porta 2003: 67).

Če križamo participacijo s konvencionalnim delovanjem in nekonvencionalnim delovanjem, lahko razločujemo:

1. **Nedejavne**, ki v najboljšem primeru preberejo kaj o politiki ali podpišejo peticijo.
2. **Konformiste**, ki se vsaj malo vključujejo v konvencionalne dejavnost.
3. **Reformiste**, ki participirajo na konvencionalen način, vendar pa segajo tudi po širšem političnem jedilniku vključno z zakonitimi oblikami protesta, demonstracije ali celo bojkota.
4. **Aktiviste**, ki širijo seznam do njegove najvišje ravni, tako da včasih vključujejo tudi nezakonite oblike protesta.
5. **Protestnike**, ki segajo po vseh nekonvencionalnih oblikah, zavračajo pa konvencionalne oblike participacije (Della Porta 2003: 70).

Medtem ko se je po raziskavi **Topfa (1995)** participacija tradicionalne zvrsti ustalila, pa se je močno okrepila nekonvencionalna participacija. Porastu nekonvencionalnih oblik participacije ni znamenje zatona demokracij, pač pa naj

bi šlo za izraz trajnega širjenja možnosti državljanov za poseganje. V sedemdesetih letih so raziskovalci začeli opazovati hitro rast novih in nekonvencionalnih oblik politične participacije. Med njimi so (na primer **Dalton 1988**):

1. Pisma bralcev.
2. Sodelovanje v bojkotu.
3. Samozmanjševanje davkov ali najemnin.
4. Zasedba poslopij.
5. Cestne zapore.
6. Podpisovanje peticij.
7. Sedeči protesti.
8. Udeležba v divjih stavkah.
9. Udeležba v mirnih sprevodih.
10. Povzročanje škode na gmotnih dobrinah.
11. Nasilje zoper ljudi

(glej v Della Porta 2003: 69).

4.3 VOLILNA PARTICIPACIJA

Volilna participacije je ožji pojem od politične participacije. Gre za konvencionalno obliko politične participacije. Volivci občasno (najverjetneje vsake štiri ali pet let) dobijo moč, da izvolijo svoje predstavnike, s čimer vplivajo na vzpostavitev in delovanje temeljnih državnih organov.

Volilna pravica je ena izmed temeljnih političnih pravic posameznika in le te so neločljivo povezane z demokracijo. Pogoji za delovanje demokracije pa je politična svoboda posameznika.

Z zanimanjem državljanov za javne oz. politične zadeve in z njihovo udeležbo na volitvah je zagotovljena demokratičnost političnega sistema, njegova legitimnost, stabilnost in reprezentativnost.

Prav vedno nižja volilna udeležba državljanov pa predstavlja problem, predvsem v razvitih demokracijah. Postavlja se vprašanje kolikšna volilna udeležba je

zadostna, da lahko govorimo o legitimnosti volitev. Ali je sploh smiselno, da razpisujemo npr. referendum, če se jih udeleži zgolj 30% državljanov?

Ljudje imajo možnost da svobodno izrazijo svoje mnenje in sodelujejo pri političnih odločitvah, pa tega ne storijo in se ne udeležijo volitev. Moderna družba je iz nas naredila predvsem močne individume, ki pre pogosto pozabljamo, da živimo v skupnosti in, da je prav skupnost temelj nas samih, brez katere ne bi preživel. To se odraža tudi v vedno nižji volilni udeležbi.

Hipotetično in v najslabšem scenariju, če se bo volilna udeležba še naprej nižala se zna zgoditi, da volitev sploh ne bomo potrebovali. Oblast se bo oblikovala po kakem drugem ključu in samo spremljala javno mnenje o določenih javnih zadevah in se na ta način odločala.

5. VOLILNA UDELEŽBA V SLOVENIJI

5.1 DEMOKRATIČNI PREHOD IN PLEBISCIT O SAMOSTOJNOSTI RS

V zaostreni krizi jugoslovanskega socialističnega samoupravljanja od sredine osemdesetih let 20. stoletja, ki se je kazala tudi kot kriza mednacionalnih odnosov, se je pokazalo, da jugoslovanski komunisti skupaj s slovenskimi ne morejo pokazati novih poti nadaljnjega razvoja večnacionalne jugoslovanske državne skupnosti. Pokazalo se je, da socialna, gospodarska, kulturna in politična struktura slovenskega naroda ni združljiva s strukturo drugih jugoslovanskih narodov.

Vse bolj so prihajale v ospredje zahteve po spremembi političnega sistema. Spomladi leta 1987 se je okoli Nove revije zbrala skupina intelektualcev s svojimi prispevki za nov slovenski narodni program. V teh prispevkih so zahtevali opustitev komunističnega sistema in uvedbo politično pluralističnega demokratičnega sistema, svobodnega socialno tržnega ekonomskega reda in samostojno slovensko državo.

Pri slovenskem narodu so te zahteve hitro navdušile široke množice, tudi mnoge slovenske komuniste. Slovensko komunistično vodstvo je spomladi 1989 prepoznalo to novo spremembo v razpoloženju naroda in se mu je začelo pridruževati, zlasti ob zaostreni mednarodni krizi na Kosovu. Maja 1989 je dovolilo veliko ljudsko zborovanje v Ljubljani, ki je podprlo zahteve kroga Nove revije za neodvisno slovensko državo. Komunisti so poskušali še do pomladi 1990 reševati slovensko narodno vprašanje v obliki asimetrične jugoslovanske federacije, kljub temu pa so septembra 1989 podprli amandmaje k slovenski ustavi, ki so govorili o suverenosti slovenskega naroda pri razpolaganju z njegovim bruto proizvodom in poveljevanju oboroženim silam na tleh slovenske republike.

Novembra 1989 je komunistični režim v Sloveniji proti volji Beograda dovolil svobodno večstrankarsko življenje. Nove demokratične politične stranke, ki so nastajale že od začetka 1989, Demokratična zveza Slovenije (DZS), Socialdemokratska zveza Slovenije (SDZS), Slovenski krščanski demokrati (SKD) ,

Kmečka zveza in Zeleni Slovenije, so se združile v Demokratično opozicijo Slovenije (DEMOS) (INTERNET 2).

8. aprila 1990 so bile v Sloveniji izvedene prve večstrankarske volitve. Izvedene so bile po takrat veljavnem zakonu o volitvah v skupščine, ki je bil sprejet leta 1989 in je uveljavil neposredne, svobodne in tajne volitve.

Izvedene so bile volitve za člane republiške skupščine, za predsednika predsedstva in lokalne volitve.

Za predsednika predsedstva je bil izvoljen Milan Kučan, v republiški skupščini pa je DEMOS dobil 120 od 240 sedežev.

Slovenija in Hrvaška sta zagovarjali konfederalno ureditev države, kar pa je bilo s strani zvezne skupščine zavrnjeno. To dejanje je spodbudilo zagovornike popolne osamosvojitve in privedlo do plebiscita o samostojnosti Slovenije (glej v Prunk 1997: 248, 249).

Plebiscit je referendumu podobna institucija in je kot pravna institucija znan še iz časov antičnega Rima. Predstavlja enega od načinov neposrednega izjavljanja državljanov o nekem vprašanju. Glede na naravo vprašanja, o katerem se odloča, in pravne posledice odločitve, je plebiscit lahko (notranje) državni ali pa mednarodni. Prvi pomeni način izjavljanja volivcev o notranje pravnih ali političnih vprašanjih, drugi pa opredeljevanje o vprašanjih mednarodnega značaja, najpogosteje kot sredstvo za izvrševanje pravice do samoodločbe naroda oz. prebivalcev (Grad in »drugi« 1999: 240).

Izvedba plebiscita o slovenski neodvisnosti je bila nadvse uspešna. Plebiscita se je udeležilo preko 93% volilnih upravičencev (glej tabelo 5.1.1). Od tega je 82% glasovalo za slovensko neodvisnost. Tak rezultat pa je dal legitimnost vsem dejanjem, ki so vodila v neodvisnost, tega niso mogli zanikati niti tisti tuji politiki, ki so se močno trudili, da Slovenija ne bi postala samostojna oziroma bi njeno pot v samostojnost kar se da upočasnili.

TABELA 5.1.1: Udeležba na plebiscitu, dne 23. 12. 1990

Št. volilnih upravičencev	Št. oddanih glasovnic	Volilna udeležba (%)
1.457.020	1.361.738	93.46

VIR: INTERNET 3.

5.2 VOLITVE V DRŽAVNI ZBOR

Državni zbor kot zakonodajno telo ima položaj splošnega predstavniškega telesa in je predstavnik vseh državljanov ne glede na njihove posebne interese in njihov siceršnji družbeni položaj. Državni zbor (80. člen ustave) šteje 90 poslancev, ki so izvoljeni neposredno na podlagi splošne in enake volilne pravice, s tajnim glasovanjem. Mandatna doba državnega zbora oz. poslancev kot njihovih članov je po ustavi štiri leta (81. člen) (Grad 2004: 127).

Volitve v Državni zbor podrobneje določa Zakon o volitvah v Državni zbor. Poslanci so voljeni po volilnih enotah, ki so oblikovane tako, da se en poslanec voli na približno enako število prebivalcev, pri njihovem oblikovanju pa je treba upoštevati geografsko zaokroženost ter skupne kulturne in druge značilnosti le teh. Slovenija je razdeljena na osem volilnih enot, te pa se nadalje delijo na enajst volilnih okrajev. Za volitve poslancev italijanske oziroma madžarske narodne skupnosti se na območjih, kjer ti skupnosti živita, oblikujeta posebni volilni enoti. Poslanci se volijo po proporcionalnem volilnem sistemu, izjema sta poslanca italijanske in madžarske narodne skupnosti, katera se volita po večinskem volilnem sistemu.

TABELA 5.2.1: Udeležba na državnozbornskih volitvah, dne 6. 12. 1992

Št. volilnih upravičencev	Št. oddanih glasov	Volilna udeležba (%)	Najnižja volilna udeležba (%) v volilni enoti	Najvišja volilna udeležba (%) v volilni enoti
1.491.374	1.277.604	85.60 %	Maribor (80 %)	Kranj (90 %)

VIR: INTERNET 4.

TABELA 5.2.2: Udeležba na državnozbornih volitvah, dne 10. 11. 1996

Št. volilnih upravičencev	Št. oddanih glasov	Volilna udeležba (%)	Najnižja volilna udeležba (%) v volilni enoti	Najvišja volilna udeležba (%) v volilni enoti
1.542.218	1.136.679	73.70 %	Maribor (64.84 %)	Lj. - Center (76.84 %)

VIR: INTERNET 5.

TABELA 5.2.3: Udeležba na državnozbornih volitvah, dne 15. 10. 2000

Št. volilnih upravičencev	Št. oddanih glasov	Volilna udeležba (%)	Najnižja volilna udeležba (%) v volilni enoti	Najvišja volilna udeležba (%) v volilni enoti
1.588.528	1.114.170	70.14 %	Maribor (63.07 %)	Lj. – center (75.03 %)

VIR:INTERNET 6.

TABELA 5.2.4: Udeležba na državnozbornih volitvah, dne 3. 10. 2004

Št. volilnih upravičencev	Št. oddanih glasov	Volilna udeležba	Najnižja volilna udeležba (%) v volilni enoti	Najvišja volilna udeležba (%) v volilni enoti
1.634.402	991.123	60.65 %	Maribor (55.85 %)	Lj. – center (65.44 %)

VIR: INTERNET 7.

Iz predstavljenih podatkov (glej tabele od 5.2.1 do 5.2.4) lahko razberemo, da je bila na prvih državnozbornih volitvah (6.12.1992) volilna udeležba najvišja in sicer kar 85.6 %. Najnižjo volilno udeležbo smo zabeležili na zadnjih državnozbornih volitvah (3.10.2004) in je znašala 60.65 %.

Zanimivo je pogledati volilno udeležbo **po posameznih volilnih enotah**. Prav na vseh dosedanjih državnozbornih volitvah je bila volilna udeležba najnižja v volilni enoti Maribor (l. 1992 – 80 %, l. 1996 – 64.84 %, l. 2000 – 63.07 % in l. 2004 – 55.85 %). Najvišjo volilno udeležbo pa v letih 1996, 2000 in 2004 zabeležimo v volilni enoti Ljubljana – center (l. 1996 – 76.84 %, l. 2000 – 75.03 %, l. 2004 –

65.44 %). Izjema so zgolj prve državnozbornske volitve, kjer je bila najvišja volilna udeležba v volilni enoti Kranj (90 %).

Iz predstavljenega lahko sklepamo da volilna udeležba konstantno upada, tako po posameznih volilnih enotah kot tudi celotno gledano.

5.3 PREDSEDNIŠKE VOLITVE

Zakon o volitvah predsednika republike v 1. členu določa, da se le ta voli na podlagi splošne in enake volilne pravice na svobodnih in neposrednih volitvah s tajnim glasovanjem. Po ustavi (103. člen) se predsednik republike voli za dobo petih let in je lahko na to funkcijo zaporedoma izvoljen največ dvakrat. V parlamentarnem sistemu ima predsednik republike predvsem reprezentativno funkcijo, ki se kaže v tem, da predstavlja državo in je poleg tega tudi vrhovni poveljnik njenih obrambnih sil (glej v Grad 2004: 169, 170).

TABELA 5.3.1: Udeležba na predsedniških volitvah, dne 6.12.1992

Št. volilnih upravičencev	Št. oddanih glasov	Volilna udeležba (%)
1.491.374	1.280.252	85.84

VIR: Ur. List RS št. 60/ 1992.

TABELA 5.3.2: Udeležba na predsedniških volitvah, dne 23.11.1997

Št. volilnih upravičencev	Št. oddanih glasov	Volilna udeležba (%)
1.549.226	1.057.928	68.29

VIR: INTERNET 8.

TABELA 5.3.3: Udeležba na predsedniških volitvah, dne 10.11.2002 – 1. krog

Št. volilnih upravičencev	Št. oddanih glasov	Volilna udeležba (%)
1.609.985	1.160.309	72,07

VIR: INTERNET 9.

TABELA 5.3.4: Udeležba na predsedniških volitvah, dne 1.12.2002, 2. krog

Št. volilnih upravičencev	Št. oddanih glasov	Volilna udeležba (%)
1.610.137	1.052.795	65,39

VIR: INTERNET 10.

TABELA 5.3.5: Udeležba na predsedniških volitvah, dne 21.10.2007, 1. krog

Št. volilnih upravičencev	Št. oddanih glasov	Volilna udeležba (%)
1.720.481	992.245	57,67

VIR: INTERNET 11.

TABELA 5.3.6: Udeležba na predsedniških volitvah, dne 11.11.2007, 2. krog

Št. volilnih upravičencev	Št. oddanih glasov	Volilna udeležba (%)
1.720.251	996.486	57,93

VIR: INTERNET 12.

Volilna udeležba na predsedniških volitvah upada (glej tabele od 5.3.1 do 5.3.6), prav tako kot na državnozbornih. Volilna udeležba je bila najvišja na prvih predsedniških volitvah leta 1992 in je znašala 85,84 %, res pa je da so predsedniške volitve sovpadale z državnozbornimi (potekale so na isti dan). Najnižjo volilno udeležbo smo zabeležili na nedavnih predsedniških volitvah in sicer je ta v drugem krogu znašala 57,93 % - v prvem krogu je bila še nekoliko nižja.

Iz tega padajočega trenda volilne udeležbe nekoliko odstopa samo prvi krog predsedniških volitev leta 2002, kjer je bilo jasno da bomo po dveh mandatih Milana Kučana dobili novega predsednika države.

5.4 LOKALNE VOLITVE

Lokalno samoupravo lahko opredelimo kot obliko samostojnega urejanja in reševanja skupnih življenjskih potreb prebivalstva v določenih, praviloma ožjih

krajevnih okrajih (javne zadeve lokalnega pomena), v obliki organizirane, od države avtonomne lokalne oblasti (Grad in »drugi« 1999: 393).

Po zakonu o lokalni samoupravi so organi občine župan, občinski svet in nadzorni odbor. Občinski svet je najvišji organ odločanja o vseh zadevah v okviru pravic in dolžnosti občine. Občine pa predstavljajo župani, ki so izvoljeni neposredno in predsedujejo občinskim svetom. Nadzorni odbor opravlja nadzor nad razpolaganjem s premoženjem občine in nadzoruje smotrnost porabe proračunskih sredstev (Lukšič 2001: 57).

Občinski svet šteje od 7 do 45 članov oz. svetnikov, odvisno od števila prebivalcev v posamezni občini. Pri volitvah v občinski svet se uporabljata dva volilna sistema: večinski in proporcionalni volilni sistem. Po večinskem volilnem načelu so izvoljeni tisti občinski sveti, ki štejejo manj kot 12 članov, medtem ko so ostali izvoljeni po proporcionalnem načelu. Župan, ki predstavlja izvršni organ občine, je izvoljen neposredno in sicer po sistemu absolutne večine. Izvoljen je tisti kandidat za župana, ki je zbral več kot polovico glasov volivcev, ki so glasovali. Če v prvem krogu nihče od kandidatov ne zbere potrebne večine, se izvede drugi krog glasovanja v katerem se za župansko mesto potegujeta kandidata, ki sta v prvem krogu zbrala največ glasov.

TABELA 5.4.1: Udeležba na dosedanjih lokalnih volitvah

		Slovenija	Mestne občine	Druge občine
Lokalne	volitve	61.1	57.0	63.6
1994				
Lokalne	volitve	58.3	50.2	62.6
1998				
Lokalne	volitve	72.1	68.0	74.0
2002				
Lokalne	volitve	58.2	55.5	62.2
2006				

VIR: Haček v Brezovšek in »drugi« 2004: 184 in INTERNET 13.

Primerjalno gledano (glej tabelo 5.4.1) je volilna udeležba v mestnih občinah mnogo nižja kot v ostalih občinah, na lokalnih volitvah 1998 je bila ta razlika kar 12.4 %.

Najvišja volilna udeležba je bila na lokalnih volitvah leta 2002, kar 72.1 %. Ta odstotek je tako visok zaradi dejstva, da so lokalne volitve potekale sočasno s predsedniškimi.

Na ostalih lokalnih volitvah (v letih 1994, 1998 in 2006) pa ni zabeležiti nekih drastičnih odstopanj. Volilna udeležba je v sicer v upadu, vendar ta upad ni tako velik kot na državnozborskih ali predsedniških volitvah.

5.5 VOLITVE V EVROPSKI PARLAMENT

Evropski parlament (v nadaljevanju EP) je eden najpomembnejših organov Evropske unije (v nadaljevanju EU) in ima že večino funkcij in pristojnosti nacionalnega predstavniškega organa, torej zakonodajno, nadzorstveno in volilno. Pri svojem oblikovanju in tudi delovanju se obrača neposredno na državljane EU. Sestavljajo ga predstavniki ljudstev držav, članic EU.

Pri njegovem oblikovanju so le deloma upoštevana sodobna demokratična načela, predvsem načelo enake volilne pravice. Evropski parlament je namreč oblikovan na podlagi nekakšne kombinacije načela paritete in načela proporcionalnosti.

Po načelu paritete bi imele vse države enako število predstavnikov, po načelu proporcionalnosti pa število, ki bi ustrezalo številu prebivalstva. Dejansko pa imajo države različno število predstavnikov, ki pa samo delno ustreza številu njihovega prebivalstva. Večje države namreč nimajo toliko več poslancev, kolikor so številčno večje od manjših in nasprotno. V EP ni dosledno zastopano niti načelo enakopravnosti držav članic EU niti načelo enakopravnosti prebivalcev držav članic, ki bi zahtevalo, da se voli vsak poslanec na (približno) enako število prebivalcev. Glas volivca iz velike države je nekajkrat manj vreden od glasu volivca iz majhne države.

Število poslancev, ki jih imajo posamezne članice EU (sedanje in bodoče) je določeno v Pogodbi iz Nice, ki je stopila v veljavo februarja 2003. Po tej pogodbi je najmanjše število poslancev pet in največje 99 poslancev, število vseh poslancev pa je 732 (glej v Grad 2004: 83 - 84).

Sloveniji po Pogodbi iz Nice pripada 7 poslanskih mest, kar pa je več kot če bi se v strukturi EP upoštevalo zgolj število prebivalstva Slovenije.

Volitve v EP so eden najpomembnejših načinov vključevanja držav članic EU v institucije EU, in sicer tako z evropskega političnega kot tudi z notranjepolitičnega vidika. EP je edina institucija EU, ki jo lahko neposredno volijo državljani EU in v kateri na evropski ravni povezano delujejo različne politične stranke istih političnih usmeritev.

Do leta 1976 so bili člani EP voljeni posredno, torej so jih v parlament delegirale države članice EU v skladu s svojimi pravili. Bruselski akt iz leta 1976 pa je določil, da so volitve neposredne. Z njim so bila določena nekatera skupna izhodišča volitev, ni pa predpisal enotnega volilnega sistema (Brezovšek in Haček v Krašovec 2005: 90).

Prve volitve poslancev v EP so bile v Sloveniji izvedene 13. junija 2004, Slovenija pa je polnopravna članica EU postala 1. maja 2004. Zakon o volitvah poslancev iz Republike Slovenije v EP določa, da poslanec v EP ne more biti hkrati tudi poslanec Državnega zbora in ne more opravljati izvršilne funkcije v lokalni skupnosti. Pravico voliti in biti izvoljen za poslanca v EP ima državljan Slovenije, ki ima pravico voliti in biti izvoljen za poslanca Državnega zbora. Pravico voliti in biti izvoljen za poslanca v EP ima pod pogoji iz prejšnjega odstavka tudi državljan države članice EU, ki ima stalno prebivališče v Republiki Sloveniji, pod pogojem, da je ni izgubil v lastni državi, in pod pogojem, da je vpisan v evidenco volilne pravice.

Volitve poslancev EP se v Sloveniji izvajajo po proporcionalnem volilnem sistemu s preferenčnim glasovanjem. Glasuje se o listah kandidatov in volivec lahko glasuje samo za eno listo kandidatov. Na glasovnici lahko označi enega kandidata, ki mu daje prednost pred drugimi kandidati na listi, za katero je glasoval (preferenčni glas). Območje celotne države je ena sama volilna enota

(Brezovšek in Haček v Krašovec 2005: 97, 98).

TABELA 5.5.1: Udeležba na volitvah za EP v Sloveniji, dne 13. 6. 2004

Št. volilnih upravičencev	Št. oddanih glasov	Volilna udeležba (%)	Najnižja volilna udeležba (%) v volilni enoti	Najvišja volilna udeležba (%) v volilni enoti
1.628.918	461.879	28.35	Maribor 24.28 %	Lj. – center 31.39 %

VIR: INTERNET 14.

TABELA 5.5.2: Udeležba na dosedanjih volitvah v EP

	Volilna udeležba (%)
Volitve v EP 1979	63
Volitve v EP 1984	61
volitve v EP 1989	58.5
Volitve v EP 1994	56.8
Volitve v EP 1999	49.8
Volitve v EP 2004	45.6

VIR: INTERNET 15.

Najvišja volilna udeležba je bila na prvih izvedenih volitvah v EP leta 1979, in sicer 63 %. Z vsakimi naslednjimi volitvami se je volilna udeležba zmanjševala in tako dosegla najnižji odstotek (45.6 %) na zadnjih volitvah leta 2004 (glej tabelo 5.5.2).

Kot je razvidno iz *PRILOGE 1* pa je zaskrbljujoče predvsem to, da je bila volilna udeležba v novih državah članicah izrazito nižja kot v starih državah članicah. Med novimi državami članicami sta izstopali zgolj Malta z 82.37 % in Ciper z 71.19 % volilno udeležbo. V Sloveniji je bila volilna udeležba 28.35 % in izmed vseh držav članic je bila nižja zgolj v Estoniji (26.89 %), Poljski (20.87 %) in v Slovaški (16.96 %).

Kot je razvidno iz *PRILOGE 2* je bila volilna udeležba v primerjavi z prejšnjimi volitvami v EP nižja tudi v starih članicah. Izmed petnajstih starih držav članic je bila volilna udeležba nižja kar v devetih od njih.

5.6 REFERENDUMI IN LJUDSKA INICIATIVA

V ustavnopravni teoriji označujemo z izrazom referendum obliko neposrednega odločanja volivcev o ustavi, zakonu ali o drugem pravnem aktu in o drugem vprašanju, ki je pomembno za družbeno skupnost.

V razvoju instituta so se oblikovale različne vrste referendumov in načini njegove uporabe. Razvrstitve referendumov so sicer različne, običajno pa jih razlikujemo po naslednjih merilih:

1. glede na območje na katerem se uporablja, je referendum lahko **splošni** ali **lokalni**;
2. glede na vsebino oziroma predmet, o katerem se odloča na referendumu, razlikujemo med **ustavnorevizijskim** in **zakonodajnim referendumom** ter **referendumom o drugih vprašanjih**;
3. glede na obveznost uporabe ločimo **obligatorni** in **fakultativni referendum** s tem, da je obligatorni referendum lahko absolutno ali pa relativno obvezen;
4. glede na čas uporabe razlikujemo med **predhodnim** in **naknadnim referendumom** (naknadni referendum je lahko potrditveni ali razveljavitveni);
5. glede na pravno moč na referendumu sprejete odločitve oziroma vezanost predstavniškega telesa nanjo pa razlikujemo med **referendumom z obvezno pravno močjo** in **posvetovalnim referendumom** (Grad in »drugi« 1999: 240 – 243).

Druga pomembna oblika neposredne demokracije je ljudska iniciativa. Ljudska iniciativa pomeni pravico določenega števila volivcev ali odstotka volilnega telesa,

da pisno predlagajo predstavniškemu telesu pravno ureditev določenega vprašanja oziroma sprejem določene odločitve, ki jim ustreza.

Ljudska iniciativa je ena temeljnih pravic državljanov, ki pa se uresničuje kot kolektivna pravica, predpisan je tudi poseben postopek. Poseben postopek je vezan zlasti na izpolnitev določenih pogojev, npr. volilne pravice, izdelavo predloga z vsemi potrebnimi sestavinami, podpore volivcev (s podpisi na posebnem obrazcu), na roke za posredovanje predloga ipd.

Čeprav je ljudska iniciativa samostojna oblika neposredne demokracije, je tesno povezana z referendumom, s katerim se dopolnjujeta. Z njuno kombinacijo je državljanom omogočeno neposredno sodelovanje v dveh sestavinah sprejemanja določene odločitve – predlaganja in odločanja. Tretja sestavina, razprava o vsebini odločitve, običajno ni institucionalizirana, izvaja se lahko preko neformalnih oblik javne razprave (Grad in »drugi« 1999: 254, 255).

TABELA 5.6.1: Udeležba na zakonodajnem referendumu za volitve v Državni zbor, dne 8. 12. 1996

Št. volilnih upravičencev	Št. oddanih glasov	Volilna udeležba (%)
1.537.459	583.380	37.9

VIR: INTERNET 16.

TABELA 5.6.2: Udeležba na zakonodajnem referendumu o financiranju izgradnje TET3, dne 10. 1. 1999

Št. volilnih upravičencev	Št. oddanih glasov	Volilna udeležba (%)
1.564.170	427.443	27,33

VIR: INTERNET 17.

TABELA 5.6.3: Udeležba na naknadnem zakonodajnem referendumu o zakonu o spremembah in dopolnitvah zakona o zdravljenju neplodnosti in postopkih oploditve z biomedicinsko pomočjo, dne 17. 6. 2004

Št. volilnih upravičencev	Št. oddanih glasov	Volilna udeležba (%)
1.592.650	567.784	35.66

VIR: INTERNET 18.

TABELA 5.6.4: Udeležba na predhodnem zakonodajnem referendumu v zvezi s predlogom zakona o preoblikovanju in privatizaciji javnega podjetja Slovenske železnice d.d., dne 19. 1. 2003

Št. volilnih upravičencev	Št. oddanih glasov	Volilna udeležba (%)
1.610.180	501.499	31,1

VIR: INTERNET 19.

TABELA 5.6.5: Udeležba na predhodnem zakonodajnem referendumu v zvezi s predlogom zakona o spremembah in dopolnitvah zakona o vračanju vlaganj v javno telekomunikacijsko omrežje, dne 19. 1. 2003

Št. volilnih upravičencev	Št. oddanih glasov	Volilna udeležba (%)
1.610.180	501.780	31.1

VIR: INTERNET 20.

TABELA 5.6.6: Udeležba na referendumu o pristopu Republike Slovenije k Evropski uniji, dne 23. 3. 2003

Št. volilnih upravičencev	Št. oddanih glasov	Volilna udeležba (%)
1.613.305	975.015	60.44

VIR: INTERNET 21.

TABELA 5.6.7: Udeležba na referendumu o pristopu Republike Slovenije k organizaciji Severnoatlantske pogodbe (NATO), dne 23. 3. 2003

Št. volilnih upravičencev	Št. oddanih glasov	Volilna udeležba (%)
1.613.272	974.988	60.43

VIR: INTERNET 22.

TABELA 5.6.8: Udeležba na zakonodajnem referendumu v zvezi s predlogom zakona o spremembi zakona o trgovini, dne 21. 9. 2003

Št. volilnih upravičencev	Št. oddanih glasov	Volilna udeležba (%)
1.618.978	445.842	27.45

VIRA: INTERNET 23.

TABELA 5.6.9: Udeležba na naknadnem zakonodajnem referendumu o t. i. Tehničnem zakonu o izbrisanih, dne 4. 4. 2004

Št. volilnih upravičencev	Št. oddanih glasov	Volilna udeležba (%)
1.625.805	511.321	31.45

VIR: INTERNET 24.

TABELA 5.6.10: Udeležba na naknadnem zakonodajnem referendumu o Zakonu o radioteleviziji Slovenija, dne 25. 9. 2005

Št. volilnih upravičencev	Št. oddanih glasov	Volilna udeležba (%)
1.644.275	504.925	30.71

VIR: INTERNET 25.

TABELA 5.6.11: Udeležba na zakonodajnem referendumu o Zakonu o spremembah in dopolnitvah Zakona o lastninskem preoblikovanju zavarovalnic, dne 11. 11. 2007

Št. volilnih upravičencev	Št. oddanih glasov	Volilna udeležba (%)
1.720.250	996.109	57.90

VIR: INTERNET 26.

Vsem referendumom je skupna nizka volilna udeležba (glej tabele od 5.6.1 do 5.6.11). Najvišja volilna udeležba (60.44 %) je bila pri istočasni izvedbi referendumov o pristopu Republike Slovenije k Evropski uniji ter referendumu o pristopu Republike Slovenije k Organizaciji severnoatlantske pogodbe (NATO). Najnižja volilna udeležba (27.33 %) pa je bila leta 1999 na zakonodajnem referendumu o financiranju izgradnje TET3.

Dokaj visoka volilna udeležba – v primerjavi z ostalimi referendummi - je bila zabeležena na zadnjem zakonodajnem referendumu o privatizaciji zavarovalnic (57.90 %), kar lahko pripišemo dejstvu, da je referendum potekal na isti dan kot drugi krog predsedniških volitev.

Nižja udeležba na referendumih je večinoma povezana z nepoznavanjem tematike in kaže na nezainteresiranost državljanov, da odločajo o zadevah katere jim niso blizu.

6. RALOGI / DEJAVNIKI VOLILNE (NE)UDELEŽBE

V novejšem času upad volilne udeležbe predstavlja izziv za raziskovalce volilnega ravnanja. Klasične zgodnje študije glasovanja so se prvenstveno ukvarjale z ugotavljanjem, če lahko državljani sprejemajo pametne odločitve, ki omogočajo ustrezno pretvorbo njihovih glasov v javne politike. V novejšem času pa se morajo znanstveniki soočiti predvsem z vprašanjem zakaj tako malo ljudi glasuje na volitvah oz. se udeležuje volitev in seveda, kaj takšna majhna ali zmanjšana udeležba pomeni za demokracijo (Brezovšek in »drugi« 2004: 41).

V literaturi se pojavljajo številne razlage in teorije politične / volilne participacije. V nadaljevanju se bom osredotočila predvsem na dve razlagi oz. opredelitvi dejavnikov politične / volilne participacije.

Bogomil Ferfila dejavnike volilne (ne)udeležbe sistematizira v tri sklope:

1. Prvi je **INSTITUCIONALNI PRISTOP** – razloge volilne (ne)udeležbe išče v institucionalnih dejavnikih (gre za zakonski oziroma ustavnopravni okvir izvedbe volitev).

Ta pristop poudarja pomen:

- političnih pravic in svoboščin,
- tip volilnega sistema,
- pogoje za volilno registracijo,
- širino volilne pravice (kdo ima pravico voliti),
- pogostost, nivo in čas volitev,
- stopnjo volilne tekmovalnosti.

2. Drugi je **OSEBNOSTNO – KULTURNI PRISTOP**, kateri poudarja pomen individualnih značilnosti volivca (spol, starost, izobrazba, družbenoekonomski položaj) v povezavi z motivacijo – ki je mišljena kot vedenjski vzorci, ki jih ljudje prinesejo v volilni proces (občutek za učinkovitost, politični interesi, strankarska opredeljenost). Gre v bistvu za same vrednote volivcev, ki jih prevzamejo v procesu socializacije. Ta pristop se torej ukvarja z iskanjem oziroma analiziranjem osebno motivacijskih – dejavnikov volilne (ne)udeležbe.

3. Tretji pristop pa je T.I. **ORGANIZACIJSKI PRISTOP**, kateri poudarja pomen organizacijsko – mobilizacijskih dejavnikov volilne (ne)udeležbe. Tu gre pa v bistvu za volilne funkcije oziroma aktivnosti političnih strank in drugih organizacij, ki podpirajo kandidata in na ta način mobilizirajo volivce. Med mobilizacijske dejavnike sodijo tudi množični mediji. Preko njih se izvaja volilna kampanja in informira volivce (glej v Ferfila 2003: 137).

Marjan Brezovšek pa dejavnike volilne (ne)udeležbe razvrsti v dve skupini dejavnikov:

1. **MAKRODEJAVNIKI VOLILNE (NE)UDELEŽBE** med katere prišteva sledeče dejavnike:
 - pravni činitelji oz. institucionalni dejavniki (obveznost glasovanja, registracijska zakonodaja, različne volilne formule),
 - strankarski sistem (število strank, tekmovalnost, stopnja polarizacije, proporcionalnost),
 - značilnosti strank in podpora zanje,
 - segmentacija, narava političnega sistema (konsenzualni, večinski, politična nestabilnost),
 - ekonomski razlogi (kriza, blagostanje).
2. **MIKRODEJAVNIKI VOLILNE (NE)UDELEŽBE** pojasnjujejo volilno participacijo iz **perspektive racionalne izbire (racionalnega volivca)**. Pozornost tega pristopa je usmerjena k posamezniku in ne k socializaciji in vedenju družbenih skupin. Volilna participacija je s strani posameznika povezana s pričakovano koristjo glasovanja. Nekateri posamezniki gledajo na glasovanje oz. volitve retrospektivno (odzivnost oblasti na glasove volivcev). Volivci so aktivni dejavniki, ki se obnašajo kot potrošniki pri izbiri med različnimi političnimi opcijami in več kot je možnosti izbora, večja je verjetnost, da se posameznik odloči podeliti svoj glas posamezni politični opciji.
Participacija (volilna udeležba) izraža aktivistično stališče, ki je pogosto povezano z **družbenoekonomskimi značilnostmi**, dohodkom, starostjo, izobrazbo, psihološkimi značilnostmi. Povezana je tudi s **strankarsko identifikacijo, političnimi interesi**.

Pomembna je tudi vloga **množičnih medijev**, ki ne da samo okrepijo že obstoječe preference, pač pa tudi popačijo tok politične komunikacije, saj oblikujejo razprave in strukturirajo preference in simpatije. Mediji se niso izkazali le za zelo učinkovite pri določanju tem, ki so pomembne za občinstvo, pač pa tudi pri spodbujanju in usmerjanju, zlasti ko gre za volivce, pri katerih je politična pozornost nizka (vendar ne nikakršna), ki imajo malo informacij in ki se ne istovetijo z nobeno stranko ter je nanje potencialno moč vplivati s kratkimi in ponavljajočimi sporočili z visokim simbolnim nabojem (glej v Brezovšek in »drugi« 2004: 40 – 45).

Tudi Mitja Hafner – Fink razmejuje dejavnike volilne (ne)udeležbe na **DEJAVNIKE NA MAKRO RAVNI** (značilnost družbe, političnega sistema, institucij) in **DEJAVNIKE NA INDIVIDUALNI RAVNI** (značilnosti posameznika, ki vplivajo na njegovo odločitev za udeležbo) (glej v Hafner - Fink v Krašovec 2005: 72, 73).

Iz vsega navedenega lahko sklepam, da dejavnike volilne (ne)udeležbe razdelimo na **MAKRODEJAVNIKE** in **MIKRODEJAVNIKE**.

Makrodejavniki se dotikajo same *institucionalne ureditve* volitev v državi (tip volilnega sistema, pogostost volitev, volilna registracija, strankarski sistem,...). Pomembni so tudi *ekonomski razlogi* (kriza, blagostanje).

Mikrodejavniki se dotikajo *osebnostno kulturnih značilnosti posameznika* (spol, starost, izobrazba, višina dohodka). Pomemben dejavnik je *strankarska identifikacija, politični interesi*. Tudi *mediji* igrajo izredno pomembno vlogo (katere Ferfila uvršča v organizacijski pristop), saj določajo teme katere se bodo obravnavale in spodbujajo in usmerjajo volivce.

Pomembna se mi zdi tudi raziskava katero sta opravila leta 1977 Milbrath in Goel, katera se ukvarja z vprašanjem kateri posamezniki se bolj udeležujejo volitev:

- tisti, ki imajo višjo raven izobrazbe;
- tisti, ki prihajajo iz srednjega sloja, v primerjavi s tistimi, ki sodijo v delavski razred;
- moški v primerjavi z ženskami;

- ljudje v srednjih starostnih skupinah (ne premladi in tudi ne prestari);
 - poročeni v primerjavi s samskimi;
 - prebivalci mest v primerjavi s prebivalci podeželja;
 - tisti, ki živijo v določenem kraju dlje, v primerjavi s tistimi, ki se naselijo na novo;
 - tisti, ki sodijo k narodnostni večini;
 - tisti, ki so družbeno angažirani in / ali vključeni v različne organizacije
- (Dela Porta 2003: 67).

Tudi pri nas so bile opravljene nekatere raziskave, ki ugotavljajo vzroke volilne (ne)udeležbe, v ospredje postavljajo posamezne dejavnike volilne (ne)udeležbe.

V letu 2004 je Mitja Hafner – Fink pri nas opravil raziskavo (potekala je neposredno po evropskih volitvah v EP) v kateri je ugotavljal dejavnike volilne (ne)udeležbe na državnozborskih in evropskih volitvah. Med drugim so ga zanimali predvsem dejavniki na individualni ravni, torej s katerimi osebnostno – kulturnimi značilnostmi posameznikov lahko pojasnimo (ne)udeležbo slovenskih volivcev na slovenskih in evropskih volitvah.

Pri obeh vrstah volitev (volitve v DZ in Volitve v EP) je **starost volivca** najpomembnejši dejavnik (ne)udeležbe in sicer pri starejših volivcih je udeležba verjetnejša kot pri mlajših. Pokazalo se je, da je pomemben dejavnik udeležbe tudi **strankarska identifikacija** – močnejša identifikacija s katerokoli politično stranko pomeni večjo verjetnost udeležbe na volitvah (ta dejavnik je pomembnejši pri volitvah v DZ).

Razlike med obema vrstama volitev pa se nanašajo na več dejavnikov:

- Prva pomembnejša razlika je vpliv **gmotnega položaja**, ki je bil merjen z dohodkom gospodinjstva. Dohodek je pomemben dejavnik volilne udeležbe na volitvah v DZ (višji dohodek pomeni večjo verjetnost udeležbe), ne pa tudi udeležbe na volitvah v EP.
- **Zaznava razmer v Sloveniji** je pomemben dejavnik udeležbe na volitvah v EP (bolj pozitivne ocene pomenijo večjo verjetnost udeležbe), kar pa ne moremo reči za volitve v DZ. Volivci izrazijo svoje nezadovoljstvo z razmerami na volitvah v DZ tako, da se udeležijo volitev in volijo stranko za katero menijo, da lahko izboljša razmere. Svoje nezadovoljstvo z

razmerami v Sloveniji pa na drugorazrednih volitvah v EP izrazijo tako, da se volitev ne udeležijo, saj sklepajo, da njihov glas določeni stranki ne bi vplival na spremembo razmer v Sloveniji.

- Zanimivo je da ima **religioznost** statistično pomemben vpliv le na udeležbo na evropskih volitvah (ne pa na udeležbo na državnozborskih volitvah), in sicer pogosto udeleževanje obredov pomeni tudi večjo verjetnost udeležbe na volitvah. Religioznost na volilno udeležbo vpliva posredno preko strankarske identifikacije.
- Pri udeležbi na volitvah v EP sta pomembna tudi **občutek pripadnosti** (odnos do EU) in **politična kompetenca** (informiranost o evropskih volitvah). Večji kot ima volivec občutek pripadnosti EU in bolj kot je informiran o evropskih zadevah, večja je verjetnost, da se bo udeležil volitev v EP (glej v Hafner – Fink v Krašovec 2005: 78 – 84).

Leta 2003 je bila opravljena raziskava Centra za politološke raziskave »**Stališče o lokalni demokraciji**«, kjer so raziskovali razloge za udeležbo na lokalnih volitvah. Pri odgovorih na vprašanje o razlogih za volilno udeležbo na zadnjih lokalnih volitvah (2002) so anketiranci kot najtehtnejši razlog navedli, da je to njihova državljanska dolžnost, na drugem mestu je odgovor da so želeli vplivati na prihodnost občine in na tretjem mestu, da so želeli glasovati za svojega kandidata. Kot motive za neudeležbo na lokalnih volitvah pa so anketiranci navedli kot prvi odgovor »dovolj imam politike«, na drugem mestu je odgovor »moj glas nima nobene teže« ter kot tretje , nezadovoljstvo s ponujenimi kandidati.

Moderna politična participacija oziroma volilna udeležba zaznamuje predvsem usmerjenost h kandidatom kot pa k strankam (Brezovšek in »drugi« 2004: 44 – 46).

Od mikrodejavnikov je zopet v ospredje postavljena starost volivcev. Volilna udeležba je pri mlajših generacijah izrazito manjša, volitev ne smatrajo kot državljansko dolžnost.

7. ZAKLJUČEK

Politična participacija je močno povezana z demokracijo, v sodobnem času s t.i. predstavniško demokracijo. Državljeni imajo možnost, da z ritualom volitev izberejo svoje predstavnike, kateri nas zastopajo in odločajo o zadevah javnega značaja. V diplomskem delu sem predstavila različne oblike politične participacije (konvencionalne in nekonvencionalne oblike) in se v nadaljevanju posvetila zgolj volilni participaciji Slovencev v samostojni državi.

Z vidika volilne participacije sem primerjala vse volilne rezultate plebiscita, državnozborskih, predsedniških, lokalnih, evropskih in referendumskih odločitev in na podlagi tega lahko potrdim **prvo hipotezo**, da *volilna participacija državljanov upada*.

Volilna udeležba na plebiscitu leta 1990 je bila izjemno visoka, kar 93 %. Ljudje so množično odšli na volišča predvsem zaradi želje po spremembi družbenopolitičnega sistema in samostojnosti Slovenije. Pričakovali so bistvene spremembe in začutili, da sami lahko odločajo o svoji usodi.

Na državnozborskih volitvah je procent volilne udeležbe konstantno padal. Na prvih državnozborskih volitvah leta 1992 je bila volilna udeležba 85.6 % in hkrati tudi najvišja zabeležena. Zadnje državnozborske volitve leta 2004 pa so bile najmanj »obiskane«, volitev se je udeležilo zgolj 60.6 % volilnih upravičencev.

Na predsedniških volitvah je bila najvišja zabeležena volilna udeležba na prvih predsedniških volitvah leta 1992 in sicer 85.8 %. Najnižjo volilno udeležbo pa smo zabeležili na nedavnih predsedniških volitvah in sicer v prvem krogu 57.6 % in v drugem krogu 57.9 %. Nekoliko je iz trenda stalnega upada volilne udeležbe izstopal prvi krog predsedniških volitev leta 2002 (72 %), kar lahko pripišemo večji motivaciji volivcev zaradi tega, ker je bilo jasno da bomo po dveh mandatih Milana Kučana dobili novega predsednika.

Odstotek volilne udeležbe na lokalnih volitvah je v rahlem upadanju. Najvišja volilna udeležba (72 %) je bila na lokalnih volitvah leta 2002, kar pa lahko povežemo z dejstvom, da so potekale na isti dan kot predsedniške volitve. Na prvih lokalnih volitvah leta 1994 je bila udeležba 61 %, na zadnjih lokalnih volitvah leta 2006 pa 58 %.

Volitve v Evropski parlament leta 2005 je zaznamovala izredno nizka volilna udeležba (28.4 %) in je bila v primerjavi z volilnimi udeležbami v drugih državah med najnižjimi. Nižjo volilno udeležbo so zabeležili zgolj na v Estoniji (26.89 %), Poljski (20.87 %) in v Slovaški (16.96 %).

Pri referendumskih odločitvah državljanov pa se odstotek giblje bistveno nižje, volilna udeležba se giblje od 27 % do 35 %. Izstopajočo volilno udeležbo smo zabeležili na referendumu o vključitvi Slovenije v Evropsko unijo in zvezo NATO (60.4 %) in na nedavnem referendumu o privatizaciji zavarovalnic (57.9 %), kateri pa je potekal sočasno s predsedniškimi volitvami.

Pri referendumu gre za »neposredno odločanje o ustavi, zakonu ali drugem pravnem aktu, ki je pomembno za družbo« (Grad 1999: 240).

Državljeni odločajo o točno določeni javni zadevi o kateri mogoče nimajo dovolj informacij in katera se njih neposredno ne zadeva in zaradi tega niso motivirani, da bi se udeležili referendumu. Referendum o vstopu Slovenije v Evropsko unijo in zvezo NATO pa je predstavljal veliko prelomnico v nadaljnji poti države, tema je bila zelo razpoznavna in ljudje so bili informirani o obeh institucijah.

Volilna udeležba državljanov na referendumih nekako ne sodi v kontekst prve hipoteze, volilna udeležba ni v upadanju je pa vedo izrazito nizka v primerjavi z ostalimi vrstami volitev.

V drugi hipotezi trdim da je *volilna participacija na državnoborskih in predsedniških volitvah nekoliko višja kot pri lokalnih volitvah, volitvah v Evropski parlament in referendumih.*

Po končanem pregledu vseh volilnih udeležb hipotezo lahko le deloma potrdim. Volilna udeležba na državnoborskih volitvah je bila do sedaj vedno nekoliko višja kot pa na lokalnih in evropskih volitvah ter referendumih in v tem delu hipotezo lahko potrdim. Problem pa nastane pri drugem delu hipoteze, glede predsedniških volitev.

Udeležba na nedavnih predsedniških volitvah (prvi krog - 57.6 %, drugi krog 57.9 %) je bila že nekoliko nižja kot na zadnjih lokalnih volitvah leta 2006 (58.2 %). Volilna udeležba na volitvah v EP in na referendumih pa je izrazito nižja kot pri ostalih oblikah volitev.

Tretja hipoteza se je glasila: *Razloge volilne (ne)udeležbe lahko iščemo v osebnostno – kulturnih značilnostih posameznika kot tudi širše v družbeno – ekonomskem stanju v državi.*

Na podlagi proučene literature lahko hipotezo potrdim. Na volilno (ne)udeležbo vplivajo po Brezovšku vplivajo t.i. MIKRODEJAVNIKI in MAKRODEJAVNIKI.

Med makrodejavnike štejemo institucionalne dejavnike (obveznost glasovanja, registracijska zakonodaja, različne volilne formule), strankarski sistem, ekonomski razlogi oz. položaj v državi. Po Ferfilu bi v to kategorijo uvrstila še pogostost samih volitev.

Med mikrodejavnike pa štejemo osebnostno – kulturne značilnosti posameznika (starost, izobrazba, spol, dohodek posameznika) v povezavi z motivacijo (občutek za učinkovitost, politični interesi, strankarska opredeljenost). Pomembna je tudi vloga množičnih medijev, ki oblikujejo razprave in strukturirajo preference in simpatije.

Zadnja, **četrta hipoteza** se je nanašala na volitve v Evropski parlament in se je glasila: *Nizka volilna udeležba državljanov pri volitvah v Evropski parlament je posledica nizke stopnje pripadnosti državljanov Evropski uniji in neinformiranosti državljanov o samih volitvah.*

To hipotezo lahko potrdim z izsledki raziskave o dejavnikih volilne (ne)udeležbe v Državni zbor in Evropski parlament, katero je leta 2004 opravil Mitja Hafner – Fink. Pokazalo se je da sta poleg ostalih dejavnikov (starost, zaznava razmer v Sloveniji, religioznost preko strankarske identifikacije) pomembna tudi občutek pripadnosti Evropski uniji in informiranost državljanov o evropskih zadevah.

Pri analizi dejavnikov volilne (ne)udeležbe lahko ugotovimo, da obstajajo številni dejavniki, ki vplivajo na to, ali bo nekdo šel na volitve ali pa ne. Kot sem ugotovila se volilna participacija znižuje in na splošno lahko rečem, da je glavni razlog volilne abstinence negativen odnos potencialnih volivcev do politike in političnih institucij (nezadovoljstvo, nezaupanje, razočaranje), občutek nesmiselnosti voljenja.

Poznamo nekatere načine s katerimi bi stimulirali državljane, da sodelujejo na volitvah (mnogi od teh so pri nas že v veljavi):

- *poenostavitev pravil o registraciji* (to pride v poštev npr. v ZDA, kjer imajo za volivce izredno neprijazen način registracije);
- *proporcionalni volilni sistem* pri katerem se upošteva veliko večje število glasov kot pri večinskem sistemu in je posameznik bolj stimuliran za sodelovanje (to pride v poštev pri državah z večinskim volilnim sistemom, npr. Velika Britanija);
- *manjša pogostost volitev* in če se le da istočasno izpeljati več volitev (npr. referendumsko vprašanje z državnozborskimi volitvami);
- manjši ukrepi kot so *volitve ob vikendih, daljša odprtost volišč, možnost glasovanja po pošti, možnost predčasnih volitev, lažji dostop do volišča invalidnim osebam* (pri nas so vsi ti ukrepi že upoštevani);
- *obvezne volitve* katere bi učinkovito povečale volilno udeležbo. Za tiste, ki se volitev ne bi udeležili bi bila predpisana določena globa. Po drugi strani pa bi obvezne volitve silile na volišča ljudi, ki imajo premalo političnega interesa in znanja in, ki verjetno ne bodo oddali dobro preišljenega glasu;
- *uvedba elektronskega voljenja* bi pomenilo enostavnejšo oddajo glasu, volitve bi se približale posamezniku – predvsem mladim. Svoj glas bi lahko oddali tudi tisti, ki na dan volitev niso v državi ali kako drugače zadržani. Zmanjšajo se tudi stroški organizacije in izvedbe volitev;
- uvedba predmeta že v osnovnih šolah, ki bi pripomogel k zavedanju vloge državljana.

8. LITERATURA IN VIRI

Adam, Frane (1991): Politična participacija kot sestavina kakovosti življenja. *Družboslovne razprave* 8(12), 102–117.

Brezovšek, Marjan (1995): Politična participacija: Prispevek k analizi participativne demokracije. *Teorija in praksa* 32(3–4), 199–211.

Brezovšek, Marjan (2004): Problem volilne (ne)udeležbe na lokalnih volitvah in volilno razmerje. V Marjan Brezovšek, Miro Haček in Alenka Krašovec (ur.): *Lokalna demokracija I.: Analiza lokalnih volitev 2002*, 36–48. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Brezovšek, Marjan in Miro Haček (2005): Volilni sistemi in volitve v Evropski parlament. V Alenka Krašovec (ur.): *Volitve v Evropski parlament: res drugorazredne volitve*, 87–105. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Della Porta, Donatela (2003): *Temelji politične znanosti*. Ljubljana: Sophia.

Ferfila, Bogomil in Marta Kos (2002): *Politično komuniciranje*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Ferfila, Bogomil (2003): Politična mobilizacija in volitve v Evropski uniji in ZDA. *Javna uprava* 39(2), 137–139.

Fink – Hafner, Danica in Tomaž Boh (2002): *Parlamentarne volitve 2000*. Fakulteta za družbene vede: Ljubljana.

Finley, Moses I. (1999): *Antična in moderna demokracija*. Ljubljana: Krtina.

Grad, Franc, Igor Kaučič, Ciril Ribičič in Ivan Kristan (1999): *Državna ureditev Slovenije*. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.

Grad, Franc (2004): *Volitve in volilni sistem*. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.

Haček, Miro (2004): Rezultati lokalnih volitev 2002. V Marjan Brezovšek, Miro Haček in Alenka Krašovec (ur.): *Lokalna demokracija I.: Analiza lokalnih volitev 2002*, 184–188. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Hafner Fink, Mitja (2005): Dejavniki udeležbe na volitvah v Evropski parlament 2004 – primer Slovenije. V Alenka Krašovec (ur.): *Volitve v Evropski parlament: res drugorazredne volitve*, 69–86. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Lukšič, Igor (2001): *Politični sistem Republike Slovenije*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

Makarovič, Matej (2002): Politična participacija v desetletju demokratizacije. V Niko Toš in Ivan Bernik (ur.): *Demokracija v Sloveniji – prvo desetletje*, 65–87. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Molan, Jasmina (2005): *Politična participacija*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Nečirovič, Branimir in Janko Prunk (1997): *20. stoletje*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Prunk, Janko (2002): *Kratka zgodovina Slovenije*. Ljubljana: Založba Grad.

Rus, Veljko in Niko Toš (2005): *Vrednote Slovencev in Evropejcev: Analiza vrednotnih orientacij Slovencev ob koncu stoletja*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Tomšič, Matevž (2002): *Politična stabilnost v novih demokracijah*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

Poročilo o izidu volitev predsednika republike (1992). Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije 60, 3403.

Ustava Republike Slovenije 1991. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Zakon o lokalni samoupravi (2005). Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije 100. Dostopno na <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=2005100&stevilka=4347> (16. oktober 2007).

Zakon o volitvah poslancev iz Republike Slovenije v Evropski parlament (2004). Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije 40. Dostopno na <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200440&stevilka=1660> (16. oktober 2007)

INTERNET 1: Koprivnik, Samo (2003): *Volitve in volilni sistemi*. Dostopno na <http://www.sisplet.org/uploadu/editor/Volitve.DOC> (16. oktober 2007).

INTERNET 2: Prunk, Janko (2001): *Pot do slovenske države*. Dostopno na <http://www.ukom.gov.si/10let/pot/> (20. oktober 2007).

INTERNET 3: Statistični letopis Republike Slovenije (1996): *Izid glasovanja na plebiscitu za samostojnost in neodvisnost Republike Slovenije*. Dostopno na http://www.stat.si/letopis/index_vsebina.asp?poglavje=5&leto=1996&jezik=si (24. oktober 2007).

INTERNET 4: Državni portal Republike Slovenije (1992): *Volilna udeležba 92*. Dostopno na <http://volitve.gov.si/dz1992/92urvu.htm> (26. oktober 2007).

INTERNET 5: Državni portal Republike Slovenije (1996): *Uradni rezultati volitev*. Dostopno na <http://volitve.gov.si/dz1996/info/info.htm> (26. oktober 2007).

INTERNET 6: Državni portal Republike Slovenije (2000): *Volilna udeležba – po volilnih enotah*. Dostopno na http://volitve.gov.si/dz2000/udel_ve.htm (26. oktober 2007).

INTERNET 7: Državni portal Republike Slovenije (2004): *Volitve v Državni zbor Slovenije 2004*. Dostopno na http://volitve.gov.si/dz2004/html/udel_ve.htm (26. oktober 2007).

INTERNET 8: Državni portal Republike Slovenije (1997): *Volitve predsednika republike*. Dostopno na http://volitve.gov.si/vp1997/udel_sl.htm (28. oktober 2007).

INTERNET 9: Državni portal Republike Slovenije (2002a): *Poročilo o izidu volitev predsednika republike (1. krog)*. Dostopno na <http://volitve.gov.si/vp2002/> (29. oktober 2007).

INTERNET 10: Državni portal Republike Slovenije (2002b): *Poročilo o rezultatu ponovnega glasovanja in o izidu volitev predsednika republike (2. krog)*. Dostopno na <http://volitve.gov.si/vp2002/> (29. oktober 2007).

INTERNET 11: Državni portal Republike Slovenije (2007a): *Volitve predsednika republike*. Dostopno na <http://volitve.gov.si/vp2007/udelezba/udelezba.html> (29. oktober 2007).

INTERNET 12: Državni portal Republike Slovenije (2007b): *Volitve predsednika republike 2007*. Dostopno na <http://volitve.gov.si/vp2007/udelezba2/udelezba.html> (29. oktober 2007).

INTERNET 13: Državni portal Republike Slovenije (2006): *Lokalne volitve 2006*. Dostopno na http://volitve.gov.si/lv2006/udelezba/obcine_naziv.html (2. november 2007).

INTERNET 14: Državni portal Republike Slovenije (2004): *Udeležba in uradni izidi volitev v Evropski parlament*. Dostopno na <http://www.volitve.gov.si/ep2004/> (5. november 2007).

INTERNET 15: Evropski parlament (2004): *Volilna udeležba na evropskih volitvah*. http://www.europarl.europa.eu/elections2004/ep-election/sites/sl/results1306/turnout_ep/turnout_table.html (5. november 2007).

INTERNET 16: Državna volilna komisija (1996): *Udeležba na referendumu*. Dostopno na <http://www.dvk.gov.si/referendum/1996/udelezba.html> (7. november 2007).

INTERNET 17: Državna volilna komisija (1997): *Udeležba na referendumu*. Dostopno na http://www.dvk.gov.si/referendum/tet3/udel_sl.htm (7. november 2007).

INTERNET 18: Državna volilna komisija (2001): *Poročilo o izidu naknadnega zakonodajnega referenduma o zakonu o spremembah in dopolnitvah zakona o zdravljenju neplodnosti in postopkih oploditve z biomedicinsko pomočjo*. Dostopno na <http://www.dvk.gov.si/referendum/ref-obmp/ref-obmp.htm> (7. november 2007).

INTERNET 19: Državna volilna komisija (2003a): *Poročilo o izidu predhodnega zakonodajnega referenduma v zvezi s predlogom zakona o preoblikovanju in privatizaciji javnega podjetja Slovenske železnice d.d.*. Dostopno na http://www.dvk.gov.si/referendum200301/Z_porocilo.html (9. november 2007).

INTERNET 20: Državna volilna komisija (2003b): *Poročilo o izidu predhodnega zakonodajnega referenduma v zvezi s predlogom zakona o spremembah in dopolnitvah zakona o vračanju vlaganj v javno telekomunikacijsko omrežje*. Dostopno na http://www.dvk.gov.si/referendum200301/T_porocilo.html (9. november 2007).

INTERNET 21: Državna volilna komisija (2003c): *Poročilo o izidu glasovanja in o izidu referenduma o pristopu Republike Slovenije k Evropski uniji*. Dostopno na http://www.dvk.gov.si/referendum200302/M1_porocilo_eu.html (9. november 2007).

INTERNET 22: Državna volilna komisija (2003d): *Poročilo o izidu glasovanja in o izidu referenduma o pristopu Republike Slovenije k organizaciji severnoatlantske pogodbe (NATO)*. Dostopno na http://www.dvk.gov.si/referendum200302/M1_porocilo_nato.html (11. november 2007).

INTERNET 23: Državna volilna komisija (2003e): *Poročilo o izidu glasovanja in o izidu predhodnega zakonodajnega referenduma v zvezi s predlogom zakona o spremembi zakona o trgovini*. Dostopno na http://www.dvk.gov.si/referendum200303/M1_porocilo_trgovina.html (11. november 2007).

INTERNET 24: Državna volilna komisija (2004): *Referendum 2004 tehnični*. Dostopno na <http://www.dvk.gov.si/tz/index1.html> (13. november 2007).

INTERNET 25: Državna volilna komisija (2005): *Poročilo o izidu glasovanja in o izidu naknadnega zakonodajnega referenduma o zakonu o radioteleviziji Slovenija*. Dostopno na http://www.dvk.gov.si/REFERENDUM_2005RTV/index.html (13. november 2007).

INTERNET 26: Državna volilna komisija (2007): *Referendum 2007 zavarovalnice*. Dostopno na <http://www.dvk.gov.si/RefZav/index1.html> (13. november 2007).

INTERNET 27: Evropski parlament (2004a): Uradni rezultati – volilna udeležba. Dostopno na http://www.europarl.europa.eu/elections2004/ep-election/sites/sl/results1306/turnout_ep/index.html

(5. november 2005).

INTERNET 28: Evropski parlament (2004b): Volilna udeležba na evropskih volitvah. Dostopno na http://www.euoparl.europa.eu/elections2004/ep-election/sites/sl/results1306/turnout_ep/graphical.html

(5. november 2007).

Predsednik Republike Slovenije (2005): *Zakon o volitvah predsednika republike*. Dostopno na <http://www.up-rs.si/up-rs/uprs.nsf/dokumentiweb/8CD2540B171EB2ADC1256F9400335260?OpenDocument> (15. oktober 2007).

Register predpisov Republike Slovenije (2006): *Zakon o volitvah v državni zbor*. Dostopno na http://zakonodaja.gov.si/rpsi/r02/predpis_ZAKO4952.html (14. oktober 2007).

PRILOGE

PRILOGA A

Uradni rezultati volitev v Evropski parlament 2004 – volilna udeležba

Country	Date	N° of voters	%	Votes	Valid votes	Invalid votes
BE	13.06.2004	7 552 240	90,81	6 857 986	6 489 991	367 995
CZ	11./12.06.2004	8 283 485	28,32	2 346 010	2 332 862	13 148
DK	13.06.2004	4 012 663	47,9	1 921 541	1 894 346	27 195
DE	13.06.2004	61 682 394	43	26 523 104	25 783 678	739 426
EE	13.06.2004	873 809	26,83	234 485	232 230	2255
EL	13.06.2004	9 909 955	63,4	6 283 525	6 122 548	160 977
ES	13.06.2004	34 706 044	45,1	15 666 507	15 512 282	154 209
FR	13.06.2004	41 518 582	42,76	17 752 582	17 167 379	585 203
CY	13.06.2004	483 311	71,19	350 387		
LV	12.06.2004	1 397 736	41,34	577 879		
LT	13.06.2004	2 654 311	48,38	1 284 050	1 207 070	76 980
HU	13.06.2004	8 046 247	38,5	3 097 657	3 075 450	20 729
MT	12.06.2004	304 283	82,37	250 691		
NL	10.06.2004	12 168 878	39,3	4 777 121	4 765 677	11 444
AT	13.06.2004	6 049 129	42,43	2 566 639	2 500 610	66 029
PL	13.06.2004	29 986 109	20,87	6 258 550	6 091 531	167 019
PT	13.06.2004	8 821 456	38,6	3 404 782	3 270 116	134 666
SI	13.06.2004	1 628 918	28,3	461 879	435 869	25 938
SK	13.06.2004	4 210 463	16,96	714 508	701 595	12 913
FI	13.06.2004	4 227 987	39,4	1 666 932	1 656 584	10 348
SE	13.06.2004	6 827 870	37,8	2 584 464	2 512 069	72 395

VIR: INTERNET 27.

Country	Date	N° of voters	%	Votes	Valid votes	Invalid votes
IE	11.06.2004	<i>no data</i>	59,7	<i>no data</i>	<i>no data</i>	<i>no data</i>
IT	12./13.06.2004	<i>no data</i>	73,1	<i>no data</i>	<i>no data</i>	<i>no data</i>
LU	13.06.2004	<i>no data</i>	90	<i>no data</i>	<i>no data</i>	<i>no data</i>
UK	10.06.2004	<i>no data</i>	38,9	<i>no data</i>	<i>no data</i>	<i>no data</i>

VIR: INTERNET 27.

PRILOGA B

VOLILNA UDELEŽBA NA DOSEDANJIH EVROPSKIH VOLITVAH

Brez vpliva na sestavo Evropskega parlamenta dne 20/07/04.

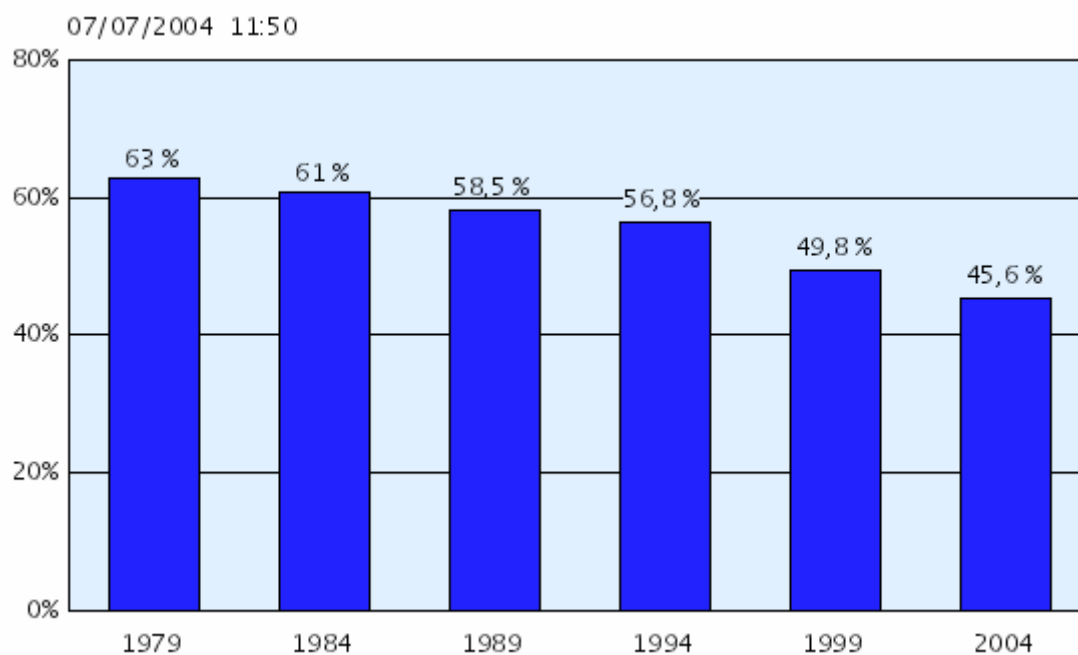
Member States	1979	1984	1987	1989	1994	1995	1996	1999	2004
DE	65.7	56.8		62.3	60			45.2	43
FR	60.7	56.7		48.7	52.7			46.8	42.75
BE	91.4	92.2		90.7	90.7			91	90.81
IT	84.9	83.4		81.5	74.8			70.8	73.1
LU	88.9	88.8		87.4	88.5			87.3	90
NL	57.8	50.6		47.2	35.6			30	39.3
UK	32.2	32.6		36.2	36.4			24	38.9
IE	63.6	47.6		68.3	44			50.2	59.7
DK	47.8	52.4		46.2	52.9			50.5	47.9
EL		77.2		79.9	71.2			75.3	63.4
ES			68.9	54.6	59.1			63	45.1
PT			72.4	51.2	35.5			40	38.79
SE						41.6		38.8	37.8
AT							67.7	49.4	42.43
FI							60.3	31.4	41.1
CZ									28.3
EE									26.89
CY									71.19
LV									41.34
LT									48.38
HU									38.5
MT									82.37
PL									20.87
SI									28.3
SK									16.96
Average EU	63	61	/	58.5	56.8	/	/	49.8	45.6

VIR: *INTERNET 15.*

PRILOGA C

VOLILNA UDELEŽBA NA DOSEDANJIH EVROPSKIH VOLITVAH – GRAFIČNI PRIKAZ

Volilna udeležba na evropskih volitvah

VIR: *INTERNET 28.*